

Araştırma Makalesi

**Türkiye ve Yunanistan Arasındaki Dış Politika Krizlerinde Karar
Birimlerinin Siyasi Evren Algıları***

Zehra Gürsoy Mahdy – Fuat Aksu*****

(ORCID ID: 0000-0001-6921-7329 / 0000-0002-3693-6666)

Makale Gönderim Tarihi

08.11.2020

Makale Kabul Tarihi

25.12.2020

Öz

Türkiye ile Yunanistan arasında 1923-2018 yılına değin 14 dış politika krizi yaşanmıştır. Kriz yönetimi-analizi açısından bakıldığında söz konusu krizlerin iki ülke arasındaki tekrarlayan uyuşmazlık-çatışmalardan kaynaklandığı görülür. İki ülke arasındaki uyuşmazlıklar teknik, hukuki, siyasi nitelikte olmakla beraber özünde egemenlik haklarını ilgilendirmektedir. Bu açıdan bakıldığında başta Lozan Barış Antlaşması olmak üzere ilişkilere zemin oluşturan ahdi hukukun güncel ilişkilerde bir denge kurduğu söylenebilir. Diğer yandan egemenlik hak ve çıkarlarını ilgilendiren konularda tarafların çatışma ve işbirliği sarkacında uzun soluklu çatışma ve krizler yaşaması siyasiler açısından olduğu kadar her iki ülke halklarının da birbirlerine önyargı ve öteki algısıyla bakmalarına yol açmaktadır. Bu bağlamda her iki ülke siyasi karar birimlerinin uyuşmazlıkların çözümüne dair algı ve ürettikleri politikalar önem kazanmaktadır. Bu çalışma ile Türkiye ve Yunanistan arasındaki krizlerde karar birimleri tespit edilmekte ve karar biriminin algısının krizler sırasındaki dış politika tercihlerine etkisi incelenmektedir. Türkiye ve Yunanistan arasındaki krizlerde siyasal sorumluluğu elinde bulunduran karar biriminin siyasi evreni algılama şekline göre uyuşmazlıklara ve çözüme ilişkin seçeneklere bakış da farklılaşmaktadır. Karar biriminin ortaya çıkış sürecinde liderlerin öncelikleri belirleyici olmakta ve bu liderlerin krizlere bakış açıları çatışmacı ya da barışçıl araçlara

* Bu makale TÜBİTAK 1001 Projesi (Proje No.: 112K172) Desteğiyle Hazırlanmıştır.

** Doktora Öğrencisi, Yıldız Teknik Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, Türkiye, zehragrsy@gmail.com.

*** Doç. Dr., Yıldız Teknik Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, Türkiye, fuataksu@tfpcrises.org.

başvurmalarında ya da risk eğilimli/riskten sakınan bir karar alıp almamalarında etkili olmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Karar Birimi, Siyasi Evren Algısı, Türkiye, Yunanistan, Dış Politika Krizi

The Decision Units' Perceptions of Political Universe During the Foreign Policy Crises Between Turkey and Greece

Abstract

In the period 1923-2018 there had been 14 crisis between Turkey and Greece. Depending on crisis management-analysis these crises are arisen from protracted disagreement-conflicts. While these disagreements actually have technical, legal, political characteristics they also have direct impact on the sovereignty rights of the two countries. When viewed from this angle, foremost The Lausanne Peace Treaty and other contractual law lies at the basis of balance current relationships. On the other hand regarding the issues such as sovereignty rights and interests the crisis and the conflicts which take place among conflict and cooperation swing bring out prejudgement and other view from the angle of politicians as well as public. In this context, political decision makers play a significant role to solve the disagreement regarding with perception and making their policies. This study determines decision units who play role between Turkey and Greece foreign policy crisis and analyse their perceptions effect on foreign policy choices during crisis between two countries. During the formation of decision unit leaders' priorities and preferences play important role. Leaders' perceptions will determine if they are likely to use conflicting or peaceful strategies hence perceptions will define their risk taking/ non-risk taking decisions.

Keywords: Decision Unit, Turkey, Greece, Foreign Policy Crisis, Perception, Political Universe

Giriş

Uluslararası ilişkilerde aktör çeşitliliğine rağmen devletler hala temel aktör olma halini korumaktadırlar. Bununla birlikte devletler muhataplarıyla ilişkilerini içyapılarında yetkilendirdiği temsilcileri aracılığıyla gerçekleştirirler. Bu nitelikleriyle devlet denilen karmaşık yapının görünür yüzü yetkili siyasi sorumlu karar birimleri ve bürokratik-idari temsilcileri olmaktadır. Uluslararası sistemde devletlerin kendine has siyasal yapı ve rejimsel özellikleri karar biriminin kim[lerden]

oluşacağına, görev, yetki ve sorumluluklarının sınırının ne olacağına yön verir.

Demokratik siyasal rejimlerde devlet yapısı güçler ayrılığı esasına göre yapılır. Bu açıdan yasama, yürütme erkini elinde bulunduran karar birimi temsil ettikleri toplum adına kararlar oluştururlar. Dolayısıyla karar biriminin (ister tek bir birey ister bir grup isterse çoklu otonom aktörlerden oluşsun) uluslararası sistemi/evreni, dış politikayı nasıl algıladıkları, yorumladıkları, tasarladıkları içeride olduğu gibi uluslararası politikada da istikrarın/istikrarsızlığın şekillenmesinde etkilidir.

Liderlerin algılarıyla biçimlendirdikleri kararlar stratejik bir öneme sahiptir çünkü alınan her kararda karşısındaki aktörlerin nasıl davranacağına dair bir öngörü ile hareket etmektedirler. Bu nedenle uluslararası sistem içerisindeki devletlerin dış politikalarının neden savaş ya da işbirliğiyle sonuçlandığının anlaşılabilmesi için bu stratejik seçimlerin incelenmesi gerekli olmaktadır.¹ Devleti temsil eden karar birimi bir gelişmeyi algılarının da önemli bir rol oynadığı değerlendirme sürecinde anlamlandırır. Güvenlik ve temel çıkarların belirleyici olduğu savaş ve işbirliği konularında algılar da kararlaştırma sürecinde etkilidir. Ayrıca kriz ve savaş gibi stresin yoğun olduğu ve hızlı kararlaşırmanın gerektiği durumlarda karar biriminin sorumluluğu çok yüksektir. Karar birimi mevcut seçenekleri değerlendirerek en yararlı politikayı uygulamayı önerdiğinde bunu bir uzlaşma mı yoksa çatışma mı üreteceği belirsizdir. Çünkü hasmın nasıl bir tepki göstereceği hakkında tam bir bilgiye sahip olmak mümkün değildir.

Uluslararası ilişkilerde uyuşmazlık yaşayan devletlerin izledikleri siyasalar sonucunda bir krizin hatta savaşın ortaya çıkması mümkündür. Askeri çatışmaların yol açtığı yıkımın büyüklüğü ve etkisi dikkate alındığında devletler için savaştan kaçınmak giderek daha fazla önem kazanmaktadır. Nitekim Soğuk Savaş döneminde bir nükleer savaşın yaratacağı etki dikkat alınarak krizlerin yönetimine odaklanılmıştır. İki süper güç nükleer çatışma olasılığı altında yaşamsal çıkarlarına tehdit

¹ David A. Lake and Robert Powell, "International Relations: A Strategic-Choice Approach", in David A. Lake and Robert Powell (eds), *Strategic Choice and International Relations*, The Princeton University Press, Princeton: 1999, s.18.

algılamıştır. Algılanan tehdit karşısında karar birimlerinin yaşadıkları stres ve zamanın sınırlılığı “doğru” değerlendirmeyi zorlaştırmaktadır. Bu açıdan bakıldığında kriz yaratan durumsal değişikliğe –dolayısıyla krize ilişkin yoğun bilgi akışı veya bilgi eksikliği içinde bulunan karar[laştırma] yapı ve sürecinin olağandan farklı işlemesine yol açabilmektedir. Literatürde farklı kriz tanımları² mevcut olmakla birlikte bu çalışmada kriz şöyle tanımlanmaktadır:³

- Herhangi bir dış ya da iç tehdit olasılığından değil karar alıcının gündemini meşgul eden bir konuda ortaya çıkar,
- Zamansal açıdan aniden ortaya çıkabileceği gibi süreç içerisinde gelişerek de ortaya çıkabilir,
- Karar alıcı tarafından algılanan risk, tehlike, tehdit ya da saldırı durumu söz konusu olup,
- Bu durum, karar alıcının algısında ya da gerçekliğinde temel değer ve önceliklerinin değişimi konusunda onu zorlar,
- Algılanan bu durum karşısında karar alıcı karşı karşıya kaldığı mevcut seçenekler arasından tercih yapmak ve karar almak durumundadır,
- Karar alacağı yapacağı tercih dolayısıyla sıcak çatışma ya da savaşa müdahil olma olasılığı ortaya çıkarken bu durumun her zaman ortaya çıkması gerekmemektedir.

² Örneğin Charles Hermann, krizi yüksek önceliklere tehdiye yol açan, ani olarak ortaya çıkan, karar birimi tarafından sürpriz olarak nitelendirilen durumsal değişiklikler şeklinde tanımlarken Michael Brecher Hermann’dan bazı temel noktalarda ayrılarak krizin ani, sürpriz olması gerektiğini belirterek Hermann’ın “yüksek değerler”e tehdit yerine “temel değer ve önceliklere tehdit”in yarattığı taraflar arasında düşmanlık hislerinin yükseldiği durumsal değişiklik şeklinde tanımlamaktadır. Charles Hermann, “International Crisis as a Situational Variable”, in James N. Rosenau (ed.) *International Politics and Foreign Policy*, Free Press, New York, 1969.,409-421. Michalel Brecher, *Crisis in World Politics: Theory and Reality*, Pergamon Press, Oxford, 1993.

³ TFPC Projesi kapsamında geliştirilen kriz tanımı için bkz., www.tdpkrizleri.org. (05.05.2020)

Taraflar sahip oldukları birbirinden farklı görüş ayrılıklarını çözümleyemediklerinde sorunlar karşılarında uyuşmazlık potansiyeli taşımaktadırlar.⁴ En kısa tanımı ile uyuşmazlıkları sözsöz ve hukuki görüş ayrılıkları olarak tanımlamak mümkündür. Tarafların uyuşmazlıkları çözmek için başvurdukları diplomatik araçlar uyuşmazlıkları çözümleyemediğinde eylemsel alana geçilmesiyle uyuşmazlık artık çatışmaya dönüşmüştür. Çatışma evresinde taraflar başvurdukları eylemsel araçlar ile karşı tarafa kendi siyasalarını kabul ettirmeye çalışırken ortaya çıkabilecek bir meydan okuma hali bir krizi tetikleyebilir. Kriz yönetimi ise diplomasi ve güç kullanma olasılığı karşısında taraflar arasındaki olası bir çatışmanın ortaya çıkabileceği endişesinden çok daha fazlasını içermektedir. Bu anlamda kriz yönetimi stratejik amacın gerçekleştirilmesi ve olası riskin azaltılmasından çok daha fazla anlamaktadır.⁵

Dış politika kararları genel olarak yürütme erkinin görev ve yetki alanına girmektedir. Karar birimleri arasında ise devlet başkanları, başbakanlar, koalisyonlar, cunta yönetimleri, parlamentolar vs. sayılabilir. Karar birimleri sorunun doğasına, konusuna ve konjonktüre göre değişiklik gösterebilmektedir. Genellikle bir dış politika krizinde karar yapı ve sürecinde yer alan çok sayıda aktör bulunmakla birlikte konuya müdahil olmayı seçen aktör(ler)den oluşan bir 'nihai karar birimi' bulunur.⁶ Eğer karşılaşılan sorun yaşamsal bir öneme sahipse genellikle üst düzey siyasi ve idari sorumluluğu üstlenecek aktörler karar yapı ve sürecinde işbirliği yaparlar. Aciliyet gerektirmeyen rutin işleyen bir durumda ise karar birimi daha düşük seviyedeki yetkililerden oluşabilecektir. Böyle düşük seviyedeki dış politika meselelerinde aciliyet gerektiren durum olmadığı için önceden kararlaştırılmış

⁴ Fuat Aksu, "Uyuşmazlık-Kriz Sarmalından Algı Değişimine Türkiye-Yunanistan İlişkileri", Mustafa Kaymakçı ve Cihan Özgün (Ed.), *Rodos ve İstanköy Türklüğü*, RİOTKDD Yay., İzmir, 2014, s. 56-57.

⁵ Carnes Lord, *The Modern Prince: What Leaders Need to Know Now*, Yale University Press, London, New Haven, 2003, ss. 200-206.

⁶ Margaret G. Hermann and Charles F. Hermann, "Who Makes Foreign Policy Decisions and How: An Empirical Inquiry", *International Studies Quarterly*, Vol. 33, No. 4, Dec., 1989 s.362.

davranışlar sürdürülür.⁷ Kriz durumlarındaysa karar birimleri krize özgü yeni kararlar oluştururlar.

Diğer yandan kriz durumlarında nihai karar biriminin meseleye ilişkin gerçekleştireceği açıklamalar devletin resmi görüşünü temsil etmektedir. Bu anlamda karar sürecinde çok fazla aktör yer alsa da nihai ve siyasi sorumlu bizzat karar biriminin kendisidir. Ancak göz önünde bulundurulması gereken nokta kriz yönetim süreçlerinde siyasi ve nihai sorumlu karar birimi her zaman mevcut seçenekler içinde en akılcı seçeneği uygun bulan aktör olmayabilir. Gerçekte kriz yönetim süreçlerinde siyasal sorumsuz aktörler de krize ilişkin tercihler ve siyasa oluşturulurken baskın bir rol üstlenerek nihai-siyasi karar birimini etkileyebilirler. Türkiye'nin dış politika krizlerinin pek çoğunda bu durumu gözlemek mümkündür.⁸

Siyasal rejim özelliklerinin yanı sıra yürütme erkini elinde bulunduran hükümetlerin çoğunluk veya koalisyon olup olmamaları da kriz yönetim süreçlerinde kararlaştırmayı önemli ölçüde etkileyebilmektedir. Özellikle koalisyon hükümetlerinde yürütme erkinin koalisyon ortakları arasında paylaşımı dikkate alındığında kısmen de olsa otonom davranabilme kapasitesine sahip hükümet ortaklarının ikna edilmesi gerekir. Geçici hükümetlerden oluşan bir yapı içerisinde ise karar birimi farklı gruplar arasında değişkenlik gösterebileceği gibi yasama ve yürütme erki arasında da geçişkenlik gösterebilecektir. En basit şekliyle karar birimi karşılaşılan dış politika meselesinde milli kaynakların kullanımına yetkili karar birimi “nihai karar birimi” olmaktadır.⁹

Bu anlamda Charles Hermann ve Margaret Hermann dış politika kararlaştırma yapı ve sürecinde özünde üç tip [nihai] karar biriminden söz eder:¹⁰

Baskın Lider (Predominant Leader): Hükümet adına kararlaştırmada tek bir kişi ön plana çıkıyor ve karar yapısı içerisindeki diğer aktörler onun tercihini uyguluyor ise karar birimi baskın liderdir. Bu durumda

⁷ Fuat Aksu, “Türk Dış Politikası Krizlerinde Hükümetler, Cumhurbaşkanları ve Başbakanlar”, *Uluslararası İlişkiler / International Relations*, 15, no. 59, 2018 s.69.

⁸ Bkz.; Aksu, “Türk Dış Politikası Krizlerinde...”

⁹ Hermann and Hermann, “Who Makes Decisions...”, 362-363.

¹⁰ Hermann and Hermann, “Who Makes Decisions...”, 363-364.

karar yapı ve sürecinde liderin özellikleri belirleyici ve önemli hale gelmektedir.

Tek Grup (Single Group) : Karar yapı ve sürecinde tek bir karar birimi olmadığında onun yerini alternatif karar birimleri almaktadır. Bu durumda karar yapı ve sürecinde yer alan görece otonom davranabilen gruplardan biri diğerlerine göre daha etkin rol üstlenebilir.

Çoklu Otonom Aktörler: (Multiple Autonomous Actors): Karar birimi birbirinden bağımsız olarak hareket edebilen birey, grup ya da kurumsal dış politika yürütücülerinden oluşabilir. Bu durumda otonom aktörlerin yer aldığı karar yapısında her bir otonom aktörün bir diğerini ikna etmesiyle ancak kararın oluşturulması sağlanabilmektedir.

Çalışmada kullanılan kriz kavramı karar biriminin algısına seslenen ve onları algılarında değişim yapmaya zorlayan durumları ifade etmektedir. Liderler temel değer ve önceliklerine yönelik bir tehdit algıladıktan, değerlendirdikten sonra gösterecekleri tepkiye karar verirler. Dolayısıyla bir olayın kriz olarak tanımlanmasında önce 'algı' süreci devreye girmektedir. Tercih edilen karara varılan süreçte karar alıcının algısı ileten rolü oynamaktadır. Bu niteliğiyle 'algı' bir krizi tanımlama ve adlandırma sürecidir. Algılar karar biriminin krizlere çözüm üretebilme kapasitesi hakkında önemli veriler sunarlar. Krizlerde kullanılacak mücadele yöntemi, barışçıl/çatışmacı araçlara başvurma kararı siyasi karar biriminin algısı ekseninde gelişir. Bu durum da doğal olarak krizin sonucunda etkileyecektir. Çünkü belirsiz bir süreci öngörülebilir duruma dönüştürme(me) karar biriminin algısı sonucundadır.

Davranışları şekillendiren algıların arkasında karar birimlerinin inanç sistemleri yer almaktadır. Ancak algı ve inanç her ikisi de soyut kavramlar olup değerlendirilmesi güç kavramlardır. Bu kavramları değerlendiren matematiksel kodlar olmak ile birlikte niteliksel bir analiz de yapılabilmesi mümkün olabilmektedir. Araştırma kapsamında ise algıların saptanabilmesinde Alexander George'un 'operasyonel' kod yaklaşımından yararlanılmıştır.¹¹

¹¹ Alexander L. George, *The "Operational Code": A Neglected Approach to the Study of Political Leaders and Decision-Making*, Santa Monica, Calif.: RAND Corporation, RM-

George inanç sistemlerini felsefi ve araçsal olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Felsefi inançlar; liderlerin siyasi hayatın doğasına çatışmacı mı barışçıl mı olduğuna odaklanırken, araçsal inançlar ise liderin felsefi inançları doğrultusunda gerçekleştirdiği seçimlere odaklanmaktadır:¹²

Felsefi İnançlar:

1. Siyasal hayatın 'esas' doğası nedir? Siyasal evren çatışma içinde mi yoksa uyum/müzakere halinde mi? ¹³
2. Kişinin temel siyasi değerlerini gerçekleştirmedeki beklentisi nedir? Siyasi değer ve hedeflerinin gerçekleştirilmesinde iyimser mi yoksa kötümser mi bir yaklaşıma sahiptir?
3. Gelecek öngörülebilir mi, eğer öyleyse ne dereceye kadar öngörülebilir?
4. Tarihsel gelişmeler üzerinde ne dereceye kadar kontrol sahibi olunabilir? Kişi tarihi istediği yönde şekillendirmedeki rolü nedir?
5. Tarihsel gelişmelerde ve insan ilişkilerinde 'şansın' rolü nedir?

Araçsal İnançlar:

1. Siyasi eylemin tercih edilmesinde en iyi yaklaşım nedir?
2. Amaçlara nasıl en etkin nasıl ulaşılabilir?
3. Karara varılan siyasi eylemin riskleri nasıl hesaplanmakta, kontrol edilmekte ve kabul edilmektedir?

5427-PR, 1967. As of May 12, 2020: https://www.rand.org/pubs/research_memoranda/RM5427.html (13.05.2020)

¹² George, *The Operational Code*, 21-43.

¹³ Çalışma içerisinde İngilizce'de Alexander George'nin 'harmony' düzen ya da Türkçe'ye uyum olarak çevrilebilecek kelime yerine siyasi evren algısı olarak müzakere kelimesi tercih edilmektedir. İncelenen örnekler kapsamında 'uyum' kelimesinin tam olarak karşılığını bulmadığı görülmektedir. Çünkü bir lider siyasi evreni uyum olarak ya da çatışma olarak algılasa da mevcut düzene uyumdan farklı olarak şiddet araçlarına başvurabilmekte ya da çatışma seçeneğini tercih eden bir lider aynı zamanda müzakereden yana barışçıl eylemlere başvurabilmektedir.

4. Çıkarın korunması için en iyi zamanlama nedir?

5. Kişinin çıkarlarını gerçekleştirmedeki farklı araçlar kullanılmasının faydası ve rolü nedir?

Bu anlamda felsefi inançlar karar biriminin siyasi evrene bakış açısı hakkında fikir verirken uygulama aşamasına geçildiğinde ise felsefi inançların araçsal inançlar üzerindeki etkileri değerlendirilmektedir.

Siyasi evreni çatışma olarak okuyan bir lider kriz sırasında yeterli bilgi araştırma sürecine girmeyecek, kendi tecrübeleri ışığında hareket edecektir. Bu liderler başkaları tarafından kontrol edildiği düşüncesi ile hareket etmek istememektedirler. Kendi verdikleri kararı sorgulamamakta ve en doğru karar olarak görmektedirler. Siyasi evreni müzakere olarak algılayan liderler ise nihai olarak uygulanan kararın toplum ve muhalefet tarafından kabul edilmesini önemserler. Başkalarının fikirlerini önemseyen bakış açısı, güç ihtiyacına duyulan gereksinimlerinin az olması siyaseti sıfır toplamı olarak görmeyen yaklaşımları liderlerin kararlarında konsensüsü sağlamalarında etkili olmaktadır.

Çalışma kapsamında siyasi evrenin esasını müzakere olarak gören liderlerin mevcut uyumu yeniden sağlamak amacı ile şiddet araçlarına başvurabileceği ya da şiddetten sakınabileceği savunulmaktadır. Bu anlamda siyasi evreni müzakere olarak algılayan liderlerin kısa vadeli çözüm üreten ani/riskli kararlar almaktan ziyade uzun vadede temel değer ve önceliklerini korumaya odaklandıkları savunulmaktadır. Siyasi evrenin esasını müzakere olarak algılayan liderlerin barışçıl söylemleri ile sorunları çözme arayışlarına rağmen belirli sınırlar altında çatışma araçlarına başvurdukları ama bu çatışma durumunda bile olası riskleri azaltarak temel değer ve öncelikleri kapsamında gerçekleştirdikleri değerlendirmeye siyasi eylem ve davranışlarda buldukları ön görülmektedir. Siyasi evrenin esasını çatışma olarak algılayan liderler ise fiili olarak çatışmadan sakınabilirken söylemsel düzlemde çatışmacı yaklaşımlarını sergilemektedirler. Bu liderlerin (belirli istisnaları içerisinde barındırmakla beraber) ülkesinin uzun vadeli çıkarlarını tehlike altına sokabilecek ani/riskli kararlar almaya eğilimli oldukları savunulmaktadır. Siyasi karar birimi çatışmacı ya da müzakereci siyasi evren algısı hareket etse de en nihayateinde ulusal çıkar ve

menfaatlerin korunması noktasında her iki profile sahip liderler birleşebilmektedir. Çünkü belirsiz bir süreci öngörülebilir duruma dönüştürme(me) karar biriminin algısı ile doğrudan ilişkilidir.

Çalışmanın temel hipotezi siyasi evreni müzakere olarak algılayan liderlerin de içinde buldukları iç/dış konjonktüre göre çatışmacı liderlere atfedilen pro-aktif bir siyaseti yürüttükleri üzerine kurgulanmaktadır. Bu anlamda siyasi evreni uyum olarak algılayan siyasi sorumsuz bir liderin çatışmacı bir nihai karar birimi ile krizi yöneten baskın lider olması durumunda izlenen aktif siyasada çatışmacı şiddet araçlarından ziyade barışçıl seçeneklerin önceliği ön planda olabilecektir. Siyasi evreni çatışma olarak algılayan liderlerin ise doğrudan çatışma araçlarına başvurabileceği gibi çatışmacı karakteristik özelliğine rağmen krizi tırmandıracak araç ve eylemlerden sakınabilmektedirler. Liderlerin kriz sırasındaki çatışmacı söylem ve eylemden geri çekilmeye yönelik pragmatik davranışı ise ülkesinin hak ve taleplerinin meşruiyetinin korunmasını sağlayabilecektir. Bu anlamda çalışmada siyasi evren algılarının sonuca değil sürece olan etkisi savunulmaktadır. Liderlerin siyasi evren algıları paralelinde gerçekleştirilen analiz sonucunda tarafların kendi ulusal yapıları içerisindeki sağ-sol mücadelesinin ikili ilişkilere de yansımalarını öngörmek mümkün olmaktadır. Liderlerin çatışmacı ama müzakereci olmaya dönük davranışları kendi yapıları içerisinde geleneksel güçlerle başlangıçta uyumlu ilişkiden mücadeleye dönen ilişki ile de doğrudan ilintilidir. Bu anlamda ikili ilişkilerde uyuşmazlıktan çatışmaya dönen ilişki döngüsünde lider algılarının önemli payı olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Bu bilgi ve kabuller ışığında çalışmada Türkiye'nin Yunanistan ile yaşamış olduğu dış politika krizlerinde karar birimlerinin kriz yönetim sürecinde nasıl bir profil sergiledikleri; temel değer ve öncelik-şiddet sarkacında tercihlerini hangi parametreleri dikkate alarak oluşturdukları irdelenecektir.

Türkiye ve Yunanistan Arasındaki Krizlerde Liderler ve Siyasi Evren Algıları

Türkiye ve Yunanistan arasındaki ilişkilerin genel seyri dikkate alındığında ahdi statünün oluşturulduğu 1923 Lozan Barış Antlaşması'ndan günümüze 14 dış politika krizinin yaşandığı görülür.

Kuşkusuz bu krizlerin yanı sıra halihazırda iki ülke arasında kriz potansiyeli taşıyan fakat henüz tetiklenmemiş uyuyan-uyutulan krizler de söz konusudur.

İki ülke arasındaki ilişkileri tırmandıran 14 krizden üçünde Yunanistan ile Türkiye dolaylı olarak krizin taraflarıdır. 1997 S-300 Füzeleri Krizi Kıbrıs Rum Yönetimi ile yaşanmış olmasına rağmen Yunanistan bu krizde Rum Yönetimi ile imzalamış olduğu Ortak Savunma Doktrini ve garantör ülke olması nedeni ile krizin dolaylı tarafıdır.¹⁴ 1998 Suriye Öcalan Krizinde ise Türkiye ile Suriye doğrudan krizin taraflarıyken Yunanistan dolaylı olarak krizin tarafıdır.¹⁵ Bu kriz ile PKK örgüt lideri Öcalan'a olan desteği ile Yunanistan Türkiye'nin hedefi haline gelmiştir. 2003 yılında, KRY'nin münhasır ekonomik bölge anlaşmaları yapma eylemi sonucu doğrudan KRY ve Türkiye krizin taraflarıdır. Avrupa Birliği'nin (AB) Kıbrıs Rum Yönetimi'ni (KRY) adanın temsilcisi olarak üye almasıyla Birlik ortak politikalalarının belirlenmesi gelişen bir krizle tarafları karşı karşıya getirmektedir. Türkiye ve Yunanistan arasındaki ulusal deniz yetki alanları sınırlarının belirlenmemiş olması tarafların yetki ve sorumluluk alanlarının çakışan sınır belirsizlikleri Ege'deki gibi tarafları olası bir kriz ile baş başa bırakmaktadır.¹⁶

¹⁴ Aksu, "Uyuşmazlık-Kriz Sarmalından Algı...", s.64.

¹⁵ Aksu, "Uyuşmazlık-Kriz Sarmalından Algı...", s.64.

¹⁶ Fuat Aksu, "Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Sorunu ve Türkiye - AB İlişkileri", Sertaç Hami Başeren (Y. Haz.), *Doğu Akdeniz'de Hukuk ve Siyaset*, A.Ü. SBF Yay., Ankara, 2013, ss.159-196.

Tablo 1: Krizler ve Siyasi Liderler (1955-2018)			
Yıllar	Taraflar Arasındaki Dış Politika Krizleri	LİDERLER	
		TÜRKİYE	YUNANİSTAN
1955	6-7 Eylül Olayları Krizi	Adnan Menderes <i>Çoğunluk Hükümeti</i>	Aleksandros Papagos (1952-1955-Eylül) <i>Çoğunluk Hükümeti</i>
			Konstantinos Karamanlis (1955 Eylül-1956) Geçici Hükümet
1963-1964	Kıbrıs Krizi	İsmet İnönü <i>Koalisyon</i>	George Papandreou Merkez Birliği Çoğunluk
1967	Kıbrıs Krizi	Süleyman Demirel <i>Çoğunluk Hükümeti</i>	Cunta Yönetimi, Askeri
1974	Kıbrıs (Enosis) Krizi	Bülent Ecevit <i>Koalisyon</i>	Askeri Cunta K. Karamanlis <i>Çoğunluk Hükümeti</i>
1974-1980	NOTAM-FIR	Süleyman Demirel <i>Koalisyon</i>	K. Karamanlis <i>Çoğunluk Hükümeti</i>
1974-1976	Kıta Sahahlığı	Bülent Ecevit <i>Koalisyon</i> Süleyman Demirel <i>Koalisyon</i>	Askeri Cunta K. Karamanlis <i>Çoğunluk Hükümeti</i>
1981-1984	Limni Krizi	Bülent Ulusu Milli Güvenlik Konseyi - Turgut Özal <i>Çoğunluk Hükümeti</i>	A. Papandreou <i>Çoğunluk Hükümeti</i>
1984-1990	Bati Trakya Olayları Krizi	Turgut Özal (Başbakan1984-1989/1989-1993 Cumhurbaşkanı) <i>Çoğunluk Hükümeti</i>	A. Papandreou <i>Çoğunluk Hükümeti</i>
		Yıldırım Akbulut <i>Çoğunluk Hükümeti</i> Dışişleri Bakanı Mesut Yılmaz	Ksenofon Zolotas <i>Koalisyon</i> Dışişleri Bakanı Andonis Samaras
1987	Ege Denizi (Kıta Sahahlığı) Krizi	Turgut Özal <i>Çoğunluk Hükümeti</i>	A. Papandreou <i>Çoğunluk Hükümeti</i>
1994	Ege Denizi (casus belli) Krizi	Süleyman Demirel (Cumhurbaşkanı) Tansu Çiller <i>Koalisyon</i>	A. Papandreou <i>Çoğunluk Hükümeti</i>
1996	Ege Denizi (Kardak/İmia) Krizi	Süleyman Demirel (Cumhurbaşkanı) Tansu Çiller <i>Koalisyon</i>	A. Papandreou <i>Çoğunluk Hükümeti</i>
1997	Kıbrıs (S-300 Füzelere) Krizi	Süleyman Demirel (Cumhurbaşkanı) Necmettin Erbakan Mesut Yılmaz <i>Koalisyon</i>	Kostas Simitis <i>Çoğunluk Hükümeti</i>
1997-1999	Suriye (Öcalan) Krizi	Süleyman Demirel (Cumhurbaşkanı) Mesut Yılmaz <i>Koalisyon</i> Bülent Ecevit <i>Koalisyon</i>	Kostas Simitis <i>Çoğunluk Hükümeti</i>
2003-	Doğu Akdeniz MEB	Recep Tayyip Erdoğan- Ahmet Davutoğlu- Binali Yıldırım <i>Çoğunluk Hükümeti</i> Recep Tayyip Erdoğan Cumhurbaşkanlığı	Kostas Simitis <i>Çoğunluk Hükümeti</i> Kostas Karamanlis <i>Çoğunluk Hükümeti</i> Andonis Samaras <i>Koalisyon Hükümeti</i> Aleksis Çipras <i>Koalisyon Hükümeti</i> Kiryakos Miçotakis <i>Çoğunluk Hükümeti</i>

14 kriz olmakla beraber siyasi sorumluluğu elinde bulunduran karar birimi dışında siyasi sorumsuz olarak sayabileceğimiz lider de bulunmaktadır. Çünkü her siyasal karar birimi kendi önceliği çerçevesinde krize müdahil olmayı tercih etmiştir. Araştırma konusu karar birimlerinin belirlenmesinde ise Margaret ve Charles Hermann'ın, "Who Makes Foreign Policy Decisions and How: An

Empirical Inquiry"¹⁷, karar birimlerinin baskın lider, tek grup ve birbirinden bağımsız aktörler olarak sınıflandırıldığı çalışmasından faydalanılmıştır.

Tablo 2: Türkiye ve Yunanistan Arasındaki Krizlerde Karar Birimi

Siyasi Sorumlu Karar Birimleri (Türkiye-Yunanistan)	Krizler
<i>Adnan Menderes-Konstantinos Karamanlis</i>	6-7 Eylül Olayları Krizi
<i>İsmet İnönü- George Papandreou</i>	1964 Kıbrıs Krizi
<i>Süleyman Demirel-Konstantinos Karamanlis</i>	1967 Kıbrıs Krizi, 1974-1976 Ege Kıta Sahanlığı Krizi, 1974-1980 NOTAM/ FIR Krizi
<i>Bülent Ecevit-Konstantinos Karamanlis</i>	1974 Kıbrıs Krizi, 1976 Ege Kıta Sahanlığı Krizi, 1974-1980 NOTAM FIR Krizi
<i>Turgut Özal-Andreas Papandreou</i>	1984 Limni Krizi 1987 Ege Kıta Sahanlığı Krizi Batı Trakya
<i>Süleyman Demirel-Andreas Papandreou</i>	1994 Ege (casus belli) Krizi
<i>Süleyman Demirel-Kostas Simitis</i>	1996 Kardak Krizi 1997-1998 S-300 Füze Krizi 1998 Suriye-Öcalan Krizi
<i>Recep Tayyip Erdoğan- Aleksis Çipras-Kiryakos Miçotakis</i>	Doğu Akdeniz MEB Krizi

Tablo 2’de siyasi sorumlu liderlerin nihai karar birimi olduğu görülmektedir. Ancak Türkiye özelinde siyasi sorumlu haricinde siyasi sorumsuz (2018 cumhurbaşkanlığı seçimine kadar) karar birimi olarak tespit edilmiştir. Diğer yandan özellikle Batı Trakya krizinde siyasal sorumlu Özal ve Papandreou olmalarına rağmen kriz sürecinde dışişleri bakanları olarak M. Yılmaz ve A. Samaras öne çıkmaktadır.

Çalışmada siyasi sorumlu karar birimlerinin siyasi evreni algılayışı, temel değer ve öncelikleri doğrultusundaki kararları irdelenecektir. Bu kararlar kimi zaman riskli/ani kararlar olabildiği gibi öngörülebilir,

¹⁷ Hermann and Hermann, “Who Makes Foreign Policy Decisions ...”, ss.361-387.

bağlam bağımlı olarak şiddete varan ya da şiddetten sakınan kararlar olabilmektedir. Dolayısıyla liderlerin siyasi kültürlerine ilişkin bir analizle neden çatışmacı ya da müzakereci olarak tanımlanabileceği ortaya konmaya çalışılacaktır. Çünkü liderlerin siyasi evren algılarında iç yapının getirilerinin dış politikaya da yansması doğal olmuştur.

Tablo 3: Yunanistan'da Siyasi Karar Birimlerinin Siyasi Evren Algısı ve Kuvvet Kullanma Eğilimi			
Siyasi Karar Birimi	Siyasi Evren Algısı	Kuvvet Kullanma Eğilimi	Meşruiyet Önceliği
K. Karamanlis (sağ)	Müzakereci	Düşük	Yüksek
G. Papandreou (sol)	Çatışmacı	Yüksek	Yüksek
Askeri Cunta	Çatışmacı	Yüksek	Düşük
A. Papandreou (sol)	Çatışmacı	Düşük	Düşük
K. Simitis (sol)	Müzakereci	Düşük	Yüksek
A. Samaras (sağ)	Çatışmacı	Düşük	Düşük
A.Çipras (sol)	Çatışmacı	Düşük	Düşük
K. Miçotakis (sağ)	Çatışmacı	Düşük	Düşük

Tablo tarafımızdan hazırlanmıştır. Analize kaynaklık eden veriler yazarın hazırlamakta olduğu doktora tezinden derlenmiştir.

Tablo 3'de Yunanistan'da solun Simitis haricinde çatışmacı olduğu görülürken sağın ise son dönem liderleri Samaras ve Miçotakis haricinde müzakereci olduğu görülmektedir. Yunanistan'daki siyasi kültüre baktığımızda sol cenahın sağa karşı sürekli bir mücadele içerisinde olduğu söylenebilir. Yunanistan iç savaşında komünizm dolayısıyla sol olarak adlandırabileceğimiz kanadın ülkenin iç siyasi, ekonomik toplumsal yapısının istikrarsızlaşmasına yol açması kral ve sağ siyasi partiler arasında işbirliğini ve birlikteliğini getirmiştir. Yunanistan iç savaşından sonra 1952 yılından 1963 yılına kadar sadece sağ partiler iktidar olmuştur. 1963 yılında tekrarlanan seçimlerde sağ partinin oyların çoğunluğa sahip olduğu açıklanmış olmakla birlikte George Papandreou'nun seçimlere hile karıştığı iddiası nedeni ile başlatmış olduğu seçimlerin yenilenmesini talep eden kampanya sonucunda lider 1964 yılında tek başına iktidar olmayı başarmıştır. Papandreou'nun iktidarı sonrasında ise Yunanistan'ın yine istikrarsızlığa sürüklenmesi bu kez 7 yıl iktidar olacak cunta yönetimini getirmiştir. 1974 Kıbrıs Harekâtı ile yine sağ lider Karamanlis kurtarıcı olarak görülmüş ve yine yaklaşık 7 yıl iktidarda kalmıştır. 1981 yılındaki seçimlerde Andreas Papandreou'nun geleneksel sağ yapı ile mücadelesi sonrasında yeniden

sol bir parti iktidar olmayı başarmıştır. 1990-1993 yılları arasında sağ parti lideri Miçotakis'in iktidarı dışında PASOK 1993'ten 2004 yılına kadar 11 yıl iktidarda kalmaktadır. 2004 yılına kadar geçen süre içerisinde sağa karşı iktidarını koruyan sol parti ilk kez sağ bir partiden sonra iktidar olabilmıştır. Simitis hâlihazırda PASOK'un iktidarını sağlamlaştırdığı yapı içerisinde sağa karşı Papandreu gibi mücadele etmek durumunda değildir. Nitekim Simitis, PASOK içerisinde kendisine karşı olan kişilerle bile iktidarının başında uyumlu olmayı tercih etmiştir. 2004 yılından sonraki süreçte Yunanistan'ın yaşadığı ekonomik krizin istikrarsız hükümetlerle birleşmesi ise yine solun iktidarını zorlaştırmış ve yine Yunanistan'da Andreas Papandreu gibi özgürlüğü, bağımsızlık mücadelesini söylemler aracı olarak kullanan Çıpras liderliğinde sol bir parti iktidar olmuştur. Bu anlamda Yunanistan sol parti liderlerinin siyasi evreni daha çok mücadele olarak gören meydan okuma davranışı sergileyen liderler olduğu söylenebilir. Son dönemde ise Yunanistan'daki sağ partilerin yaşanan ekonomik krizin etkisi Çıpras'ın liderliğindeki SYRIZA'nın AB'yi sadece troyka ilan ederek yürüttüğü başarısız ekonomi politikaları ve Makedonya krizi ile kamuoyu desteğini kaybetmesi sağ partiler içerisinde milliyetçi bir tabanın oluşumuna da yol açmaktadır. Bu anlamda liberal-muhafazakâr parti olan Miçotakis liderliğindeki Yeni Demokrasi Partisi'nin siyasi tepkileri içinde barındıran bir parti olarak yeni formasyona sahip olduğu görülmektedir. Çatışma-müzakere ilişkisi içerisinde liderlerin kuvvet kullanma eğilimleri değişkenlik göstermekle birlikte karar birimlerinin Türkiye ile olan asimetrik güç ilişkisi nedeniyle kuvvet kullanma eğiliminin genel anlamda düşük olduğu söylenebilir. Bu anlamda çatışmacı karar birimleri George Papandreu ve Cunta yönetiminin kuvvet kullanma tehdidi ve saldırgan siyasete yatkın olduğu görülmektedir. Her iki karar birimi de çatışma eğilimi yüksek profile sahip olmasına rağmen eylemlerini meşrulaştırma çabası içerisindeydi. Statü kuran anlaşmaları önce değiştirerek hasma kabul ettirme eylemi bu anlamda dikkate değerdir. Müzakereci liderlerden Karamanlis ve Samaras'ın farklı siyasi görüşlerine rağmen temel değer ve öncelikleri paralelinde birleştikleri her iki liderin meşruiyet önceliğinin yüksek olduğu gözlemlenmektedir.

Tablo 4: Türkiye’de Siyasi Karar Birimlerinin Siyasi Evren Algısı ve Kuvvet Kullanma Eğilimi			
Siyasi Karar Birimi	Siyasi Evren Algısı	Kuvvet Kullanma Eğilimi	Meşruiyet Önceliği
A. Menderes (sağ)	Çatışmacı	Yüksek	Düşük
İ. İnönü (sol)	Müzakereci	Temkinli	Yüksek
S. Demirel (sağ)	Müzakereci	Temkinli	Yüksek
B. Ecevit (sol)	Müzakereci	Temkinli	Yüksek
T. Özal (sağ)	Müzakereci	Düşük	Düşük
T. Çiller (sağ)	Çatışmacı	Yüksek	Düşük
N. Erbakan (sağ)	Müzakereci	Düşük	Düşük
M. Yılmaz (sağ)	Müzakereci	Düşük	Yüksek
R. T. Erdoğan (sağ)	Çatışmacı	Yüksek	Düşük
A. Davutoğlu (sağ)	Çatışmacı	Yüksek	Düşük

Tablo tarafımızdan hazırlanmıştır. Analize kaynaklık eden veriler yazarın hazırlamakta olduğu doktora tezinden derlenmiştir.

Türkiye tarafında ise Yunanistan’daki solun mücadelesini sağ kanadın sahiplendiği söylenebilir. Türkiye özelinde çok partili siyasal rejim denemeleri ancak İkinci Dünya Savaşı ertesinde başarılabilmiştir. Bu süreç içerisinde siyasi yapının gereği hükümete yönelik eleştirilerin Meclis’te ve CHP içinde gerçekleştiği görülür. 1946 yılında çok partili siyasi yaşama geçiş ile birlikte ilk kez CHP dışında bir partinin iktidar olabileceği yolu açılmıştır. CHP’den ayrılanların kurduğu Demokrat Parti sağ bir parti olarak 1946 seçimlerinde iktidar olamasa da 1950 seçimleriyle iktidar olabilmiştir. 1950-1960 sürecinde DP lideri Adnan Menderes’in iktidar olanaklarıyla geçmişle-Cumhuriyet değerleriyle bir meydan okuma içerisinde olduğu ve hedefine de CHP lideri İnönü’yü oturttuğu söylenebilir. Bir bütün olarak bakıldığında Atatürk’e ve Cumhuriyet rejimin getirmiş olduğu yeniliklerle sorunu muhalif grupların kendilerine Demokrat Parti içerisinde yer buldukları görülür. Menderes’in ulusalcı ve sol ile olan kavgası yine 1960 darbesi ile sonlanmıştır. Askeri yönetim sonucunda ise yine koalisyonlar dönemi baş göstermiş olmakla birlikte CHP öncülüğünde hükümet kurulabilmiştir. 1965 seçimleri ise DP’nin devamı olarak nitelendirilen merkez sağ Adalet Partisi’nin iktidara gelmesini sağlamış aynı zamanda parlamentoda geleneksel partilerin dışında sosyalist eğilimli partilerin de temsiline olanak vermiştir. Bu süreçte dış politikanın hem gündemi yoğunudur hem de alternatif dış politika tercihlerinin yapılması mümkün hale gelmiştir. Kıbrıs, ABD (Amerika Birleşik Devletleri) ile ilişkiler, Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) yükümlülükleri, sıklıkla tartışılan konular arasındadır. Süleyman Demirel liderliğindeki Adalet Partisi’nin

iktidarı 1971 yılındaki askeri muhtıra ile sonlanmıştır. Nihat Erim'in kurduğu teknokratlar hükümetinin ardından 1973 yılında gerçekleştirilen seçimlerle 1964 yılından sonra CHP (Cumhuriyet Halk Partisi) ilk kez bir koalisyonla da olsa hükümeti kurabilmiştir. CHP-MSP koalisyonu döneminde önemli dış politika olayları gerçekleşmiştir. Haşhaş ekimi yasağının kaldırılması, Kıbrıs Barış Harekâtı, Ege kıta sahanlığı, hava sahası ve FIR (Uçuş Bilgi Bölgesi) uyuşmazlıklarında hükümet ABD baskılarına rağmen radikal sayılabilecek kararlar alabilmiştir. Kıbrıs Barış Harekâtı sonrasında sağ ve sol arasında gelip giden koalisyonlar dönemi içerisinde çatışan siyasi partiler arasındaki mücadele 1980 askeri darbesiyle kesintiye uğramış, demokrasi askıya alınmıştır. 1980-1983 arasında Milli Güvenlik Konseyi kararlarının eleştirilmesi dahi ciddi anti-demokratik baskıları beraberinde getirmiştir. 1983 yılında gerçekleştirilen seçimlerde demokrasiye yeniden dönüş sağlansa da askeri vesayet sürmüştür. Turgut Özal'ın askeri rejimin baskısı hâlihazırda devam ediyorken iktidar olması kolay olmamıştır. Keza Özal'ın cumhurbaşkanlığı ardından partisi ANAP'ta (Anavatan Partisi) ortaya çıkan bütünlüğü sağlayan lider boşluğu sonrasında 1990'lı yıllar da koalisyonlar dönemine sahne olmuştur.

Bu anlamda Türkiye'deki sağ liderler ülkedeki devlet merkezli geleneksel değerlere karşı bir meydan okuma içerisinde olmuşlardır. Benzer mücadeleyi AKP (Adalet ve Kalkınma Partisi) lideri Erdoğan'ın da verdiği gözlemlenmektedir. Bu anlamda Türkiye'deki sağ liderlerin Yunanistan'da sol liderlere tekabül ettiği söylemek yanlış olmayacaktır. Bu arada liderlerden bağımsız olarak Yunanistan halkının merkez sol kültüre yatkın olduğu, Türkiye karşıtlığının her zaman toplumda karşılığı olduğu da gözlemlenirken liderlerin kamuoyunu algılayışını ikili ilişkilere yansıtma şeklinin karar biriminin tercihlerine göre değişebildiği söylenebilir.

Tablo 4'de Türkiye özelinde sağ kanat siyasi liderlerin hem müzakereci hem de çatışmacı olduğu görülmektedir. Aslında çatışmacı olarak nitelendirilen Çiller haricinde Menderes, Davutoğlu ve Erdoğan da siyasi iktidarlarının başlarında siyasi evrenle uyumludurlar. Örneğin Menderes, tek parti dönemi gerçekliğinde CHP içinde siyaset yapmıştır. Çok partili siyasal yaşama geçişin ilk dönemlerinde iç ve dış politika öncelikleri açısından temkinli bir siyasa benimsemiştir. Kamu

yönetimine hâkimiyetinin pekişmesi ve kendi kadrolarının oluşturulmasından sonra DP'nin daha rahat hareket ettiği ve açıktan meydan okumaya yöneldiği görülmektedir. 2002 seçimlerinin ardından çoğunluk hükümeti kurarak iktidara gelen AKP için de benzer bir durum söz konusudur. Milli Görüş mirasını paylaşmış olmalarına rağmen hem bu görüşün önceliklerine hem de geleneksel devlet merkezli siyasete bir meydan okumaya yönelmişlerdir.¹⁸ Ancak bu yöneliş AKP'nin kendini tanımlamasını da bir ölçüde tartışmalı kılmıştır. Bu süreçte AKP liderleri Erdoğan ve Davutoğlu ülke içerisinde farklı güçler ile ittifak yapabilmeye yetilerini göstermişlerdir. Bu liderlerin müzakereyi pragmatik olarak kullanma tercihlerine rağmen kuvvet kullanma eğilimlerinin yüksek, meşruiyet eğilimlerinin ise düşük olduğu gözlemlenmektedir. Karar birimlerinde diplomasi seçeneğinden önce kuvvet kullanma tehdidinin öncelik olarak belirmesi ülkenin savunulabilir tezlerinin meşruiyetine zarar verebilmektedir.

Siyasi Evreni Çatışma Olarak Algılayan Liderler ve Şiddetten Kaçınma Eğilimleri

Türk-Yunan ilişkilerinin genel seyri içerisinde hangi siyasi karar birimleri, krizler sırasındaki siyaseti belirlerken çatışmacı karakteristik özelliklerine rağmen krizi tırmandıracak şiddet araç ve yöntemlerine başvurmadan kaçınmıştır? sorusu bu bölümde cevaplanmaya çalışılacaktır.

Türkiye'nin Yunanistan'la doğrudan ve/ya dolaylı olarak yaşadığı dış politika krizleri incelendiğinde bu krizlerde siyasi karar birimi olan dört liderin (Tablo 4) siyasi evreni çatışma üzerine oturttuğu görülür. Siyasi evren algısında sistemdeki diğer aktörlerle sürekli bir mücadele ve meydan okuma söz konusudur. Bu bağlamda kendi iddiasını hasım aktörlere kabul ettirmek için gereken her türlü araç ve yöntemlere başvurmak meşru kabul edilir. Bu niteliğiyle karar biriminin dış politika tercihlerinde pragmatik tercihler ve dalgalanmalar görülür. Genellikle diplomasi bir araç olarak kullanılsa da zaman zaman hasım aktör üzerinde kuvvet kullanma yöntemlerine başvurulacağına işaretleri görülür. Bu durumda kuvvet kullanma tehdidinin ulusal-uluslararası

¹⁸ Bu konuda bkz., Ümran Üçbaş, "Neoklasik Realizm ve Türkiye de Dış Politikanın Süreçsel Analizi", Yıldız Teknik Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2020.

hukuk açısından meşruluğunun sağlanması ciddi tartışmalar doğurur. Karar biriminin bu gibi durumlarda krize “milli dava” boyutu kazandırmaya ve kamuoyunun duygularını yönlendirmeye çalıştığı gözlenir.

Bu açıdan değerlendirildiğinde Menderes, Çiller, Davutoğlu ve Erdoğan’ın başbakan olduğu dönemlerde yönetmiş oldukları dış politika krizlerinde bu özellikleri gözlemek mümkündür. Örneğin Menderes’in başbakanlığı sırasında gerçekleşen 6-7 Eylül Krizinin tetiklenme ve yönetimi analiz edildiğinde söz konusu kriz bizzat başbakanın söylemlerinde kullanmış olduğu söz ve sembollerden dolayı tetiklenmiş ve kontrolden çıkmıştır. Bu bakımdan Menderes’in uluslararası sistemde egemen eşit aktörler arasında uyumsuzlukları müzakerelerle çözme geleneğinden uzaklaştığı ve kuvvet kullanma tehdidine yöneldiği söylenebilir. Böylesi bir süreçte Türk-Yunan ilişkilerine özgü olarak travmatik geçmişe referans vererek kamuoyunu yönlendirmesi ve izlediği siyasaya meşruluk kazandırmaya çalışması bir bumerang etkisi yaratmıştır. Azınlıklara yönelik saldırıların yaratmış olduğu travma uluslararası alanda Türkiye’nin istemlerinin meşruiyetini gölgelemiştir.

Türkiye’nin ilk kadın başbakanı olarak Tansu Çiller istikrarsız bir dönemde karar birimi olmuştur.¹⁹ Bu dönemde Türk-Yunan ilişkilerinde üç dış politika krizi ortaya çıkmıştır. Bunlardan en önemlisi ise Kardak Kayalıkları Krizidir.²⁰ Bu kriz sırasında hasmın krizi tetikleyen eylemine sert bir tepki göstermiş ve zımnî ultimatoma başvurarak kuvvet kullanabileceğinin işaretlerini vermiştir. Kayalıklara dikilen Yunan bayrağının indirilmesi ve Yunan askerlerinin kayalıklardan çıkartılması için gerekirse savaş çıkartacak bir tırmandırmayı göze aldığı görülmektedir. Başbakan Çiller’in bu niteliği ile krize “millî” bir nitelik kazandırmış olduğu, ulusal kamuoyunu ülke topraklarının güvenliği ve bütünlüğünü sağlamak için savaşı göze aldığı yönünde hareketlendirmiştir. Çiller’in söylemlerinde ve izlediği siyasada

¹⁹ Çiller’in başbakanlığı dönemine ilişkin olarak bkz., Yalım Eralp, *Perdeyi Aralarken*, Doğan Kitapevi, İstanbul, 2017, ss. 129-198;

²⁰ Bu konuda bkz., Onur Öymen, *Zor Rota*, Remzi Kitapevi, İstanbul, 2017, ss. 357-379.

duygusallıktan gerçekçiliğe oturtan uyarı ise Cumhurbaşkanı S. Demirel'den gelmiştir:²¹

“30 Ocak saat 12.00’da Sayın Çiller bana geldi ve Kardak’la ilgili bilgi verdi. Ben kendisine aynen bu bir sınır olayıdır. Sınır olayında asker kullanmak gerekirse kullanabilirsiniz, hükümetin Meclis’ten yetki alması zorunlu aksi halde Anayasa ihlali olur bunu da söyledim. Şunu da ekledim, müdahale edebilirsiniz ama çatışmaya dönüştürmeden sonuna kadar diplomatik yolları deneyin dedim... Ama eğer benim haberim olmadan bir şey yaparlarsa bu hükümet başkanını güç durumda bırakır. Çünkü anayasaya göre başkomutan benim...”²²

Demirel anayasal açıdan siyasal sorumsuz olsa da kriz yönetim sürecinde ulusal-uluslararası meşruiyeti önceleyen ve kuvvet kullanma seçeneğini temkinli değerlendiren bir baskın lider olmuştur. Böylece Başbakan Çiller’in bir Türk-Yunan savaşına tırmandıracak tercihler yapması engellenebilmiştir. 1994 Ege krizinde dış politikayı yürütmekle sorumlu siyasal karar birimi olarak Başbakan Çiller’in ise Yunanistan’ın karasularını 12 mile çıkaracağı söylentileri karşısında ani bir tavır ile ‘öyle bir şey olursa 24 saat içerisinde adalara çıkarım’²³ gibi söylemleri karşısında Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel siyasal sorumluluğu elinde bulunduran Başbakan Çiller’in aşırıya kaçmaya eğilimli tepkileri karşısında uyarıcı bir role sahip olmuştur. Yunanistan parlamentosunda 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi’ni onayladığında meclis kararı ile verilen cevap liderin anlık reaksiyonlar yerine Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel’in uzun vadede yapılabilecekler üzerine yoğunlaştığını göstermektedir.²⁴ Verilecek tepkinin siyasal davranış ile eşdeğer olmasına özen gösterilmesi liderin zaman algısını ortaya koymaktadır. Bu durumu S-300 füze krizi özelinde de okumak mümkündür. Krizin zamana yayılarak Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti

²¹ Ayrıntılar için bkz, Nur Batur, *Yürekten Gülerekten Yürüdüm*, Doğan Kitap, İstanbul, 2004, s.31.

²² Yalçın Doğan, “Demirel: Başkomutan Benim!”, *Milliyet*, 7 Şubat 1996, s.13.

²³ “Adalara Çıkarım”, *Milliyet*, 8 Haziran 1994, s.1.

²⁴ Süleyman Demirel’in kriz süreçlerindeki etki ve rolüne, liderlik özelliklerine ilişkin ayrıntılı bir inceleme için bkz, Aydın Şihmantepe, *Türk Dış Politikasında Bir Lider Süleyman Demirel: Dış Politika Kriz Davranışları Üzerine Bir Araştırma*, Cinius Yayınları, İstanbul, 2019.

(KKTC) ile bütünleşmeyi öngören mesajlar ile siyasi rakibine karşı yarattığı kararlılık algısı ile uzun vadede temel değer ve önceliklerini koruyan bir yaklaşıma sahip olduğu söylenebilir. Bu kriz sırasında Necmettin Erbakan başbakanlık görevini yürütürken Dışişleri Bakanı ve Başbakan Yardımcısı ise Tansu Çiller'dir. Başbakan Erbakan daha çok dış gezileriyle İran ve Libya gibi İslam ülkeleri ile işbirliğine odaklanırken ülke içerisinde ise toplumsal dini meselelerle meşgul olmaktadır. Dışişleri Bakanı Çiller'in ve Milli Savunma Bakanı Turhan Tayan'ın krize olan tepkisi ise oldukça sert olmuştur. Çiller ve Tayan füzeleri 'gerekirse vururuz'²⁵ söylemi ile uluslararası kamuoyunun tepkisini çekmiş diplomasi seçeneğini devre dışı bırakan bir yaklaşım sergilemiştir. Krizin zamansal açıdan iki yılı kapsayacağı füzelerin teslim tarihi nedeni ile başından itibaren bellidir. Bu anlamda Çiller'in Başbakan'ın yetkisi dahilindeki açıklamalarını sahiplenşi, Başbakan'ın gölgesinde kalmaktan kurtularak karar vericinin kamuoyu ve beka kaygısı ile sert söylemlerde bulunabildiği gözlemlenmektedir.

Doğu Akdeniz krizinde siyasi karar birimi olarak çatışmacı olan Erdoğan ve Davutoğlu'nu görmekteyiz. Krizin başlarında başbakan olarak görevini yürüten Recep Tayyip Erdoğan'ın siyasi olarak statüsünde değişiklik olsa da kriz süresince liderin 'baskın lider' olduğu görülmektedir. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY) 2003 Şubat ayında Mısır ile Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) anlaşması imzalayarak krizin tetiklendiği dönemde Türk karar alıcıların 1 Mart tezkeresine odaklandıkları ve Yunanistan ile gelişen siyasi ilişkilerin bozulmaması için krizi tırmandırmamayı tercih ettikleri gözlemlenmektedir. AKP hükümeti henüz iktidara gelmiş ve Türkiye'nin bölgesel olarak güçlendirilmesine oyun kurucu rolünün artırılmasını arzulamaktadır. Bu nedenle de 2003 yılında AB'den tam üyelik tarihinin de alınması hükümetin öncelikleri arasındadır.²⁶ Diğer yandan Annan Planı Türkiye hükümetince önemsenmekte Türk karar alıcılar çözümsüz taraf algısını

²⁵ ABD Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Nicolas Burns Başbakan Çiller'in yumruğu ile masaya vurarak "bu silahlar oraya ya konmayacak ya konmayacak" açıklamasını akılsızlık olarak nitelendirilmiştir. Ergun Balcı, "Çiller Türkiye İçin Tehlikedir", *Cumhuriyet*, 13 Ocak 1997, s.9.

²⁶ "Kopenhag'da Soluk Kesen Diplomasi", <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/kopenhagda-soluk-kesen-diplomasi-38437799> , (15.12.2019).

kırma çabası içerisindedirler. Bu anlamda liderin tıpkı iç yapısındaki gibi dıştaki aktörlerle de uyumlu olma çabası içerisinde olduğu söylenebilir.

2014 yılında tırmanan krizde ise siyasi karar birimi Ahmet Davutoğlu başbakan statüsündedir. Davutoğlu'nun 'komşularla sıfır sorun', 'bölgesinde arabulucu' gibi söylemleri liderin siyasi evreni çatışmadan çok müzakere olarak tanımladığı algısına yol açabilmektedir. Ancak liderin Türkiye'yi bölgesinde oyun kurucu, edilgen değil pro-aktif bir dış politika izlemesi gerektiğine dair düşünceleri, olayları kontrol etme ihtiyacı ve güç gereksinimi yüksek olan çatışmacı lider olarak tanımlanması gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır. Örneğin Davutoğlu'na göre 1990'larda Türkiye edilgen bir dış politika izlemiş bu dönemde tek değişim dışişleri bakanlarının sürekli değişimi olmuştur.²⁷ Oysa Türkiye özellikle 90'ların ikinci yarısından itibaren içerideki siyasi istikrarsızlıklara rağmen dış politikada güçlü karşılıklar üretebilmiştir. Türk-Yunan ilişkileri bakımından ele alındığında Kardak krizi, S-300 krizi ve Öcalan krizi sonrasında Türkiye, Yunanistan karar birimlerini 'gri alanlar' tezi dahil olmak üzere her konuyu Türkiye'yle müzakereye ikna edebilmiştir. Bu anlamda krizlerde 'status quo ante' den 'status quo ante-plus'a geçilmiştir.²⁸ Dolayısıyla müzakereci lider Süleyman Demirel'in çatışmacı liderlerin eleştirdiğinin aksine edilgen değil, etkin bir siyasa izlediği söylenebilir.

2014'te kriz sırasında dönemin Başbakanı Davutoğlu "...Doğu Akdeniz Türkiye'ye kapatılamaz" diyerek tepkisini ortaya koyarken Türkiye'nin kuvvet kullanma seçeneğine başvurmaktan sakınmayacağını vurgulamaktadır.²⁹ Davutoğlu aynı cümlesinde Doğu Akdeniz'deki kaynakların ortak kullanımı için de taraflar arasında bir komite kurulmasını önermektedir. Bu anlamda liderin çatışmaktan sakınmayan ama diğer yanda müzakereci bir yaklaşıma sahip olduğu görünse bile bu bir pragmatizm olarak kendini göstermektedir. 2013 yılında Erdoğan Başbakan iken Samaras ile görüştüğünde şu açıklamaları yapmaktadır:

²⁷ Ahmet Davutoğlu, *Stratejik Derinlik*, Küre Yayınları, İstanbul, 2001, s.47.

²⁸ Ayrıntılar için bkz, Aydın Şihmantepe, "Kardak Krizi Sürecinin Kriz Yönetim Prensipleri Açısından İncelenmesi", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Cilt:9, Sayı:17, (2013):151.

²⁹ "Davutoğlu: Türkiye ve KTC'ye Doğu Akdeniz Kapatılamaz", <http://www.aljazeera.com.tr/haber/davutoglu-turkiye-ve-kktcy-dogu-akdeniz-kapatilamaz>, (20.05.2020).

'Kıbrıs sorununu tarihe gömelim', 'Burada da kazan-kazan esasına dayalı olarak bu adımları Doğu Akdeniz'de atılmasının gereğini aramızda paylaştık'.³⁰ Bu anlamda Davutoğlu ile Erdoğan'ın kriz özelinde benzer algıya sahip olduğu söylenebilir.

Yine 2019 yılında Cumhurbaşkanı Erdoğan, Dönemin Başbakanı Davutoğlu ile benzer bir şekilde "Doğu Akdeniz'de prensibimiz 'win win' esasına dayalı kaynakları paylaşmasını biliriz" açıklamasında bulunmaktadır.³¹ Lider siyasi rakibi ile işbirliğini arzularken Yunanistan ise tam tersine tek taraflı gerçekleştirdiği anlaşmalarla bölgesel güvenliğini sağlamaktadır. Türkiye'nin bu duruma en net siyasi tepkisi ise Libya hükümeti ile imzalanan MEB mutabakatı olmaktadır. Ancak, siyasi evreni günümüzde çatışma olarak algılayan Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Libya kararının uzun vadede Türkiye'nin hak ve çıkarlarını korumada riskler barındırdığı söylenebilir. Çünkü Libya'da çok fazla aktör mevcuttur. Bu aktörler arasındaki ilişkiler çok hızlı bir şekilde değişebilmektedir.³² Diğer yandan Libya ve Doğu Akdeniz özelinde proaktif politikanın getirdiği bölgeye askeri ve ekonomik kaynak desteği sağlama zorunluluğu Türkiye'nin halihazırda ekonomik olarak zorlandığı bir dönemde ülke içi riskleri de barındırmaktadır. Cumhurbaşkanı Erdoğan söylemlerinde müzakereye açık tavrını ortaya koysa da siyasi rakibin algısında herhangi bir değişiklik olmadığı söylenebilir. Bu anlamda Türkiye'nin bölgedeki hak ve çıkarlarını korumasında yapıcı ittifakların kurulmasının, ittifak gerçekleştirdiği ülkeler ile işbirliğinde aktörlerin eylemlerini yönlendirmeye ve müdahale etmeye yönelik söylem ve eylemlerden kaçınması uzun vadede Türkiye'nin çıkarlarını

³⁰ "Kıbrıs Sorununu Tarihe Gömelim", <https://www.aa.com.tr/tr/arsiv/kibris-sorununu-tarihe-gomelim/268827>, (03.05.2020).

³¹ "Erdoğan: "Doğu Akdeniz'de Prensibimiz 'Win Win' Esasına Dayalı, Kaynakları Paylaşmasını Biliriz"
<http://www.arti392.com/dunya/erdogan-dogu-akdeniz-de-prensibimiz-win-win-h25740.html>, (20.05.2020).

³² Örneğin İtalya, Libya krizinin başlarında Türkiye'ye yakın bir tavır alır gibi görünürken son dönemde Mısır'a gerçekleştirdiği silah ticareti ile Türkiye'nin pozisyonunu destekten uzaklaşmıştır. Libya'daki mücadeleye ise AB içerisinde Almanya daha çok olası bir göç kaygısı ile yaklaşırken Fransa ise bölgeyi güç mücadelesinin devamı olarak görmeye devam etmektedir. Türkiye'nin de bölgede güç mücadelesine dahil olması tarafları karşı karşıya getirir niteliktedir. Türkiye ve Rusya'nın da bölgede karşıt saflarda olması da yine çatışma riskini her an için içerisinde barındırmaktadır.

koruyabilmesinde etkili olabilecektir. Diğer taraftan krizin zamana yayılan çatışma özelliği krizin şiddet araçlarının kullanımı ile çözümüne verilen önceliği arttırabilmektedir. Nitekim Türkiye'nin geciken tepkisinin daha da sertleştiği günümüzde Doğu Akdeniz'de tarafların krizi tırmandırarak savaşın eşliğine geldikleri söylenebilir. Siyasi evreni çatışma olarak gören liderlerin inandırıcılığı ve kararlılığı kriz sırasında önemli bir rol oynasa da kriz öncesi evrede 'taviz verebilir' algısını yaratmaları hasım üzerinde liderin davranışlarının değişebileceği algısına neden olabilmektedir. Bu bağlamda Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın başbakanlığı sırasında Kıbrıs meselesinin çözümü ile başlattığı barışçıl, pro-aktif siyasetin geçersizliği karşısında ise liderin günümüzde izlediği pro-aktif siyasanın güç sembolleri ile desteklemesini etkilemiştir. Böylece Türkiye'nin taktiksel değil stratejik seçimlerini kabul ettirmesi daha katı tutum benimsemesine yol açmaktadır.

Yunanistan'da siyasi evreni çatışma olarak algılayan karar birimi olarak George Papandreou'yu, Cunta yönetimini, Andreas Papandreou'yu ve Andonis Samaras'ı gözlemlemek mümkündür. Örneğin çatışmacı kriz stratejisini tercih etmesiyle George Papandreou barış ortamını zedeleyen bir kişilik olarak siyasi tarihte yerini almaktadır. Eski dışişleri bakanlarından Averof'a göre de Papandreou Londra ve Zürih anlaşmalarının sağladığı statüyü bozan kişidir: *"Biz iktidarda iken Enosis ve taksim olmayacak diyebilmiştik... Zürih ve Londra Anlaşmalarının bozulmasına sebep olan kişi Papandreou'dur. O bu anlaşmaları vatan hıyaneti ilan etti..."*³³ Uzun bir mücadeleden sonra liderin elde ettiği içteki başarısını bir dış başarıyla pekiştirmek istemesi aslında liderin kısa vadede kesin bir çözümle Kıbrıs'taki çatışmayı desteklemesi sonucunu doğurmuştur. Alınan riskli kararın Papandreou için önemli sonuçları olmuştur. Özellikle Türkiye'deki Rumların sınır dışı edilme kararı Papandreou'nun prestijine zarar verirken Yunanistan'a göç eden Yunan uyruklular göç nedeni olarak Papandreou'nun Kıbrıs politikasını suçlamıştır.³⁴ Öyle ki muhalefet izlediği Kıbrıs siyasetiyle Yunanistan'ın prestijine zarar verdiği ve Yunanistan'ı uluslararası

³³ Kamuran Gürün, *Bükreş-Paris-Atina Büyükelçilik Anıları*, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1994, s.178.

³⁴ "Yurtdışı Edilen Yunan Uyruklular Rumlar Atina'da Dün Bir Nümayiş Yaptılar", *Cumhuriyet*, 12 Temmuz 1964, s.1 ve 7.

politikada yalnızlaştırdığı gerekçesiyle Papandreou'nun istifasını talep etmiştir.³⁵

İkinci Kıbrıs krizi yine çatışmacı albaylar cuntasınınca tetiklenmektedir. Cunta önce Keşan-Dedeoğaç görüşmeleriyle 'taviz' vererek enosisi gerçekleştirme amacında olmuş ancak bu 'barışçıl' siyasetten bir sonuç alamayınca Kıbrıs'ta şiddet araçlarına başvurarak mevcut statükoyu kendi lehine değiştirmek istemiştir. Aynı şekilde 1974 krizinde kamusal alanda etkisini giderek yitirmeye başlayan cunta yönetimi yine enosis'e başvurarak içte kaybettiği itibarını yükseltmeye çalışmıştır. Dolayısıyla siyaseti savaş olarak gören askerler siyasi sorumluluğu da devralınca çatışmacı siyaset izleme eğiliminde olmuşlardır. Hem 1967'de hem de 1974'teki krizde siyasi evreni çatışma olarak algılayan liderler uzun vadede temel değer ve öncelikleri olan enosisi kısa vadede oldu-bitti yaratarak, riskli karar alarak gerçekleştirme eğiliminde olmuşlardır. Liderlerin askeri evrenden farklı olan siyasi evrenin de kendi emirleriyle değişebileceği algısı sistemdeki dengeler gözetilmeden riskli kararlar almalarına yol açmaktadır. Yunanistan'da yedi yıl süren varlıkları ülkenin uluslararası ilişkilerinde başlıca prestij sorunuyken 1967 Kıbrıs krizi sırasındaki riskli kararları Yunanistan'ın Kıbrıs'ta kazanımlarını kayba dönüştürmüştür. 1967 krizi öncesinde gizlice adada askeri varlığını arttıran Yunanistan Türkiye'nin baskısıyla geri çekilmek durumunda kalmıştır. 1974'te Yunanistan'ın Kıbrıs'ta Makarios'a yönelik darbe gerçekleştirmesiyle tetiklenen kriz sonucunda Yunanistan'da zaman zaman sivil liderlerin de destekçisi olduğu enosis imkânsız hale gelmiştir. Diğer yandan siyasi evreni çatışma olarak algılayan George Papandreou ve Cunta Yönetimi, Karamanlis'ten süre gelen pasif dış politika eleştirisi ile hareket etmişlerdir. Böylelikle Yunanistan'ın uluslararası ilişkilerinde anlaşmaların meşruluğunu zedeleyen saldırgan devlet olarak nitelendirilmesine aynı zamanda Yunanistan'ın siyasi kazanımlarının kaybedilmesine yol açmışlardır.

Çatışmacı lider Andreas Papandreou'nun ise şiddet algısı yaratan müzakereden uzak dili, söylemleri aslında kendisine destek sağlayan risksiz bir araç olmuştur. Böylelikle kullanılan 'kabaca' söylem ve taktikler aslında lider için en az riski içerisinde barındırmaktadır. Liderin

³⁵ "Papandreou'nun İstifası İçin Kampanya Açıldı", *Milliyet*, 12 Ağustos 1964, s.1.

tehdide başvurma söylemleri her zaman için kamuoyunda tehdit algısının yararlanarak kendisine olan desteği pekiştirmektedir. A. Papandreou'nun Yunan halkı üzerinde kendine güven duygusunu hissettirmesi, milli gururu koruma vaadi kamuoyunda kabul görmüştür. Bu kabulün dış politika krizleriyle sınandığı söylenebilir. 1984 Limni Krizi sırasında 1985 seçimlerine henüz bir yıl vardır. 1987 krizi sonrasında 1988 yılındaki Davos görüşmesi yine 1989 yılındaki seçimlere yönelik 'davranış değişikliği' olarak yorumlanmaktadır. Bu anlamda 1984 yılında taraflar sıcak bir çatışma eşğine gelmese de, 1987 yılında Ege'de statükonun belirleyicisinin Yunanistan olduğu gösterilmeye çalışılarak alınan kararlar içte hükümetin prestijini arttıran kararlar olsa da dışta çatışmacı bir ülke görüntüsü yarattığı söylenebilir. Liderin Türkiye tehdidi liderin kendisi ve kamuoyu tarafından 1990'larda dahi güçlendirici/birleştirici olarak görülmektedir. Yunanistan'ın her zaman için karasularını 12 mile çıkarabileceği hakkının saklı tutulduğu söylemi karar alıcının sürekli olarak Türk tehdidinden beslenen söylemleri ile uyumlu olmaktadır. Bu anlamda Papandreou'nun kısa vadede Yunanistan'ın ulusal çıkar ve değerlerini korumada saldırgan bir izlenim yarattığı söylenebilir.

Yunanistan tarafında siyasi evreni çatışma olarak gören başka bir lider Andonis Samaras olmaktadır. Krizin niteliği itibari ile insani bir kriz olması nedeni ile askeri ve güvenlik tehdidi algısının düşük olduğu görülmektedir. Ancak kriz özelinde Lozan'ın oluşturduğu statüye aykırı davranan, ahdi hukuk ihlali gerçekleştiren Yunanistan, bu kriz özelinde Türk toplumunun yanı sıra Türkiye'ye tepki göstermektedir. Batı Trakya krizi tarafların 1990'larda kurdukları geçici hükümet dönemlerinde dahi kriz çıkartabilecek potansiyele sahip olduklarını göstermektedir. Samaras'ın çatışmacı yaklaşımı diplomatik bir krizde sınırlılık göstermektedir. Bu anlamda liderin algısının izlediği çatışmacı stratejiye yansımaları da diplomatik düzeyde gerçekleşmiştir. Kriz özelinde liderin siyasi temel değer ve önceliğini kısa vadede kendi siyasal bekasını koruma/sürdürme/besleme arayışı içerisinde olduğu söylenebilir. Bu durumun en belirgin kanıtı ise Yunanistan dışişleri bakanının kendi partisini kurmasının yanı sıra 2000'li yıllara gelindiğinde başbakan pozisyonunda olmasıdır. 2014 yılında Doğu Akdeniz krizi tırmandığında ise Yunanistan'da Andonis Samaras başbakandır. Başbakan Samaras Türkiye'ye karşı "*provokasyonlar ne görmezlikten gelinbilir ne de*

*ödüllendirilebilir*³⁶ söyleminde bulunarak Türkiye'yi uyarılmaktadır. Uyuşmazlık evresinde halihazırda taraflar arasında mevcut olan görüş ayrılığı bu kez Yunanistan tarafından eylemlerle desteklenmektedir. Türkiye'ye karşı ittifak oluşturma³⁷, Avrupa Parlamentosu'ndan (AP) karar çıkartma çabaları ile Samaras sözsöz alandaki görüş ayrılıklarını bu eylemleriyle desteklemiş ve böylece Yunanistan ile çatışma evresine geçilmiştir. Yunanistan bu aşamada kendi haklı gördüğü siyasasını meşrulaştırmayı amaçlamıştır. Her ne kadar uyuşmazlığın eylemsel alana taşınması ile çatışma sürecine geçilse de taraflar arasında işbirliği sürdürülmeye çalışılmıştır.

Aynı krizi devralan Başbakan Aleksis Çipras'ın Türkiye ile uyumlu bir ilişki sürdürmeye yöneleceği beklenmiştir. 2019 yılında tam da Yunanistan'da seçimler öncesi tırmanan Doğu Akdeniz MEB krizi ile Çipras'ın çatışmacı söylemlere yöneldiği, egemenliği devredilmemiş ada, adacık ve kayalıklar konusunda tırmandırıcı eylemlere yöneldiği görülmektedir. Bu anlamda liderin geleneksel çatışmacı liderlerin başvurduğu gibi krizleri kamuoyuna 'milli dava' olarak gösterme çabası içerisinde olduğu görülmektedir.

Başbakan Miçotakis, geleneksel sağ parti liderlerinin ve partisinin kurucusu Karamanlis'in aksine siyasi evreni çatışma olarak gören algıya sahiptir. Başlangıçta Türkiye'nin Libya ile anlaşması lider tarafından geçersiz olarak sayılmasına rağmen bu geçersizliği şiddet eylemleriyle destekleyecek girişimler yerine yine sorunun uluslararasılaştırıldığı görülmektedir. Ancak Türkiye ile müzakereye karar verilmişken Mısır ile imzalanan anlaşma ile lider Türkiye'ye karşı meydan okuma ve Lozan ile kurulan statüyü ihlal eden bir siyasa takip etmeye başlamıştır. Siyasi karar birimi Türkiye ile arasındaki güç asimetrisi nedeniyle üçüncü aktörler aracılığı ile de aşamalı baskı kurma tercihinde bulunmaktadır. Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de araştırma çalışmalarına başlamasıyla

³⁶ "Yunanistan Başbakanı Samaras: Türkiye Rumları Taciz Etmekten Vazgeçmeli", <http://www.diken.com.tr/yunanistan-basbakani-samaras-turkiye-rumlari-taciz-etmekten-vazgecmeli/>, (03.05.2020).

³⁷ Yunanistan Başbakanı Samaras GKRY ve Mısır ile Türkiye'ye karşı Doğu Akdeniz'de ittifak oluşturmayı tercih etmiştir. "Mısır, Yunanistan, Rum Yönetimi Zirvesi", <http://www.aljazeera.com.tr/haber/misir-yunanistan-rum-yonetimi-zirvesi> (20.05.2020).

AB'nin gerek sözlü ve yazılı açıklamalarıyla gerekse yaptırım tehditleriyle genel anlamda Yunanistan'ı desteklediği söylenebilir. Bu anlamda siyasi evreni çatışma olarak algılayan lider, üçüncü aktörler ve ittifaklar üzerinden alınan destekle algıladığı güç asimetrisini lehine değiştirme çabasıdır. Sağ gelenekten gelen Yunanistan'da müzakere kültürüne sahip liderin çatışmacı olarak davranmasındaysa siyasi iktidar kaygısının önemli olduğu sonucuna varılabilir. Yunanistan'da egemenlik meselelerinin kamuoyu nezdinde duyarlılığı ve kısıtlayıcı etkisi liderin kararlarını şekillendirmektedir. Örneğin, Çipras'ın sadece isim benzerliği nedeni ile Makedonya krizindeki 'taviz' verir tutumu liderin iktidarını kaybetmesine yol açan nedenlerden biri olmuştur. Bu anlamda iktidarının henüz birinci yılında Miçotakis'in tavizsiz bir tutum benimsediği de söylenebilir. Diğer yandan Doğu Akdeniz'de güç sembolleri ile izlenen siyasa her an taraflar arasında sıcak çatışma riskini barındırmaktadır.

Siyasi Evrenin Esasını Uyum/Müzakere Olarak Algılayan Liderlerin Şiddete Başvurma Eğilimleri

Türkiye'nin Yunanistan'la doğrudan ve/ya dolaylı olarak yaşadığı dış politika krizlerinde siyasi karar birimi olan; İsmet İnönü, Süleyman Demirel, Bülent Ecevit, Turgut Özal, Mesut Yılmaz ve Necmettin Erbakan olmak üzere altı liderin siyasi evreni müzakere üzerine oturttuğu görülür. Karar biriminin krize yüklediği anlam düşünüldüğünde Erbakan'ın karar yapısı içerisinde olmasına rağmen kararları etkileyen aktör olmadığı görülmektedir. Bu anlamda çalışma kapsamında siyasi evren algısı müzakereci olan beş lider incelenecektir. Bu liderlerin siyasi evren algısında sistemdeki diğer aktörlerle uyumu sağlayabilme isteği söz konusudur. Krizi sıcak bir çatışmaya tırmandıracak araç ve yöntemler en son çare olarak düşünülmektedir. Karar biriminin dış politika tercihlerinde öncelikli olarak diplomasiyi araç olarak kullanırken kuvvet kullanma tehdidinin ulusal-uluslararası hukuk açısından meşruluğunun sağlanmasına öncelik tanır. Liderler dış politikada tutarlılığa ve görev bilincine önem verirler. Böylelikle karar birimi reaktif değil olması gerektiği şekilde davranarak hak ve çıkarların korunmasında sahiplenici ve öngörülü kararlar alabilmektedirler.

1964 Kıbrıs krizinde Londra ve Zürih Anlaşmalarının oluşturulduğu statünün değiştirilmek istenmesi siyasi sorumlu Başbakan İsmet İnönü

için kabul edilemezdir.³⁸ Ancak siyasi evren algısı müzakereci olan liderin kuvvet kullanma tehditlerine ve araçlarına başvurması da gerekmiştir. Kriz yönetim sürecinde Başbakan İnönü muhalefete, hatta karar yapısı içerisinde bulunan askeri bürokrasiye rağmen diplomasiyi önceleyebilmiştir. Böylece iç siyasetteki eleştirileri göğüsleyebilen, olabildiğince siyasi evrenle uyumluluğu yakalamaya çalışan bakış açısının kriz stratejisine de yansıdığı görülmektedir. Bu anlamda uluslararası ve ulusal kısıtları doğru değerlendiren baskın lider özelliğini göstermiştir. Lider her adımını bir sonraki adımına tehlike oluşturmayacak şekilde alabileceği riskleri kontrol ederek krizi yönetmektedir. Liderin temel değer ve önceliği kısa vadede toplumsal şiddetin durdurulması, uzun vadedeyse oluşabilecek zarardan sakınmaktadır. 1964 krizi sırasında İnönü'nün askeri-sivil kesimin kuvvet kullanma baskısına rağmen kuvvet kullanma tehdidinin sınırlarını aşmamasına verdiği önem kriz sırasında gerçekleştirilen sınırlı müdahalenin meşru olmasında önemli bir paya sahip olmuştur. Liderin algısına göre içte elde edilebilecek bir başarı hükümetin hanesine yazılırken dışarıda kaydedilecek başarısızlık devletin hanesine yazılabilecektir. Bu anlamda liderin geleceği düşünen, olasılıkları değerlendiren ve meşruiyetçi görev-sorumluluk özellikleri kriz sırasındaki tercihlerinin oluşumunda belirleyicidir.

Siyasi evreni müzakere olarak algılayan Süleyman Demirel'in, 'çözumsuzlüğün çözümü' vardır anlayışı, işbirliğine ve görüşmelere açık tutumu 1967 krizi özelinde kendisini göstermektedir. Nitekim lider Keşan-Dedeoğlu görüşmelerinden herhangi bir sonuç alınamayacağını sezdiği halde görüşmekten sakınan taraf olmayı istememiştir. Krizin tırmandığı noktada iç siyasette yine işbirliğine açık tutumunu devam ettirerek muhalefetin desteğiyle Kıbrıs'a sınırlı müdahale kararını meşrulaştırmıştır. Bölükbaşı'nın da belirttiği gibi, *"Demirel'in ordu ve İnönü'yle yaptığı konsültasyonlar ve kendi kişisel tercihleri askeri harekâtın Türkiye'ye maliyetinin büyük olacağı fikrini benimsemesine sebep oldu. Bu yüzden Demirel, Kıbrıs'a çıkarma sonucu elde edilecek bir çözümün, görüşmelerle de elde edilebileceği fikrini vurgulayarak,*

³⁸ İsmet İnönü ve Kıbrıs sorunu için bkz., Metin Toker, *Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları (1944-1973): İnönü'nün Son Başbakanlığı*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1992, ss.172-215.

*müzakereler yoluyla çözüm arayışına çıktı.”*³⁹ 1967 yılında müdahaleden vazgeçiş kararı liderin geleceği düşünen risk hesabını muhalefetin desteğiyle meşrulaştıran bir niteliğe sahiptir. O an için Türkiye bir müdahale gerçekleştirebilirdi ancak böyle bir eylem oldukça zarara yol açacaktır: Karar biriminin ülkenin kapasitesini değerlendirmesi risk kararında belirleyicidir. Çünkü o dönemde Türkiye müdahale kararını gerçekleştirebilecek teknik altyapıya sahip değildir:

“...Sonra baktık ki, gemimiz yok! Tank çıkaracaksınız. Ne ile çıkaracaksınız? Tank çıkarmadan bu işin yapılamayacağını daha sonraki askerler de söyledi. Tank çıkaracak gemi lazım. Yok!...”⁴⁰

Bu anlamda liderin ülkenin materyal gücünü değerlendirmesi sonrasında risk almaktan sakınan kararının arkasında uzun vadede Türkiye'nin materyal gücünü artırması gereksinimini de beraberinde getirmektedir. Demirel'in sorumluluk alan, sorumluluğu gerektiğinde paylaşan, bilgiye ve istişareye açık, pragmatik yaklaşımı; krizin Türkiye açısından tesadüfi bir şekilde sonuçlanmamasında ve rakibin Türkiye'nin taleplerini kabul etmesinde önemli rol oynamıştır. İhlal olarak nitelendirilen eylemlerden vazgeçilmesinin sağlanması önemli bir başarıdır.⁴¹

1974-1980 NOTAM-FIR krizi 1974 krizi sırasında olası bir kazayı engellemek amacıyla Türkiye tarafından önleyici tedbir olarak alınan sivil uçuşları durduran bir karardır. Ancak, Yunanistan'ın bu alanı egemenlik hakkı olarak yorumlaması ve Türkiye'ye tepki olarak başka bir NOTAM ilan etmesi tarafları yeni bir krizle karşı karşıya bırakmıştır. Türkiye bu önlemini 1980 yılında 714 sayılı NOTAM'ı artık Türkiye'nin çıkarlarına hizmet etmediği için kaldırmıştır. Kararın Milli Güvenlik Kurulu içerisinde müzakere edilmiş olması bu kararın siyasi sorumlu Başbakan Demirel tarafından da onaylandığını göstermektedir.⁴² Her ne

³⁹ Süha Bölükbaşı, *Barışçıl Çözumsuzlük*, İmge Kitabevi, Ankara, 2001, s.203.

⁴⁰ Hulusi Turgut, *Güniz Sokağı*, ABC Ajansı Yayınları, İstanbul, 1987, s. 90.

⁴¹ 1964 ve 1967 krizlerinde siyasi evreni müzakere olarak algılayan liderlerin aktif bir siyasa izlemediğini değerlendirmek doğru olmayacaktır. Askeri müdahale seçeneğinin liderler tarafından ulusal/uluslararası koşulları değerlendirdiğinde riskli bulunması en nihayetinde istemlerin de karşı tarafça karşılandığı göz önünde bulundurulduğunda aslında başarılı bir siyasanın izlendiği söylenebilir.

⁴² Şihmantepe, “Türkiye’de Dış Politika Krizlerinde...”, s.126.

kadar o dönemde muhalefet lideri olan Bülent Ecevit kararın Türkiye'nin hak çıkarlarını zedelediğini savunmuş olsa da Demirel hükümetine göre Yunanistan'a karşı bir taviz verilmemiş lüzumsuz olan bir tedbir kaldırılmıştır. Gerçekten de o dönemde tarafların hava sahalarını kapatmalarıyla uçuşların daha maliyetli hale gelmesi, taraflar arasında it dalaşı olarak nitelendirilen birbirlerinin uçaklarına yönelik tacizlerin artması her iki tarafın da çıkarına hizmet etmemektedir. Bu anlamda liderin temel değer ve önceliğinin Türkiye'nin uzun vadeli çıkarlarının korunması olduğu ve bu çıkarları tehdit edebilecek riskli ve ani kararlardan sakınılmasına özen gösterildiği söylenebilir. Diğer yandan Demirel'in "Ecevit'in aldığı veren kişi" olmak istemeyişi"⁴³ liderin kararlılığını etkileyen başka bir unsur olmuştur. 1976'da sismik araştırma gemisinin Ege'ye gönderilmesi ile Başbakan Ecevit döneminde başlatılan Ege'de Türkiye'nin egemenlik haklarına sahip çıkma tavrının yine barışçıl bir şekilde devam ettirildiği böylelikle liderin 'devlette devamlılık' algısının uzun vadede Türkiye'nin hak ve çıkarlarını korumaya yönelik olduğu söylenebilir. Hora'nın Ege'ye gönderilmesi ile Yunanistan Hükümeti'ne Türkiye'nin ulusal menfaatlerinin korunmasında kararlılığını göstermektedir. Çünkü Hora'nın amacı en nihayetinde basit bir dille Yunanistan'a saldırı değil Ege'de araştırma yapılmasıdır. Karar birimi Demirel'in Ege Denizi'nde araştırma yapmaya gönderilen Hora'ya karşı yapılacak bir saldırı durumunda eş değer tepkinin verileceği vurgusunun yanı sıra aldığı risk karşısında soğukkanlılıkla hareket ettiği görülmektedir. Çünkü kriz sırasında yani Yunanistan'ın egemenlik alanı olarak gördüğü sularda Türkiye'nin de egemenlik hakkı olduğu ve sorunun ancak karşılıklı müzakerelerle çözümlenebileceği anlaşılabilir bir şekilde ifade edilmektedir. Diğer yandan 1976 krizinin Türkiye'nin 1974 yılında tetiklediği bir kriz olduğu göz önünde bulundurulacak olursa Süleyman Demirel'in Türkiye'nin Ege'de hak ve çıkarlarını koruma sorumluluğunu devralması ile devlette devamlılık ilkesine bağlı kalarak Yunanistan ile çatışmaktan sakınmayacağını göstermesi oldukça önemlidir.

1974 Kıbrıs krizinde Kıbrıs Cumhurbaşkanı Makarios'a karşı gerçekleştirilen darbeye Yunanistan'ın enosisi gerçekleştirme hedefi

⁴³ Birand, Diyet, s.124.

dönemin başbakanı Bülent Ecevit için kabul edilemezdir.⁴⁴ Bir liderin koalisyon hükümeti içerisindeki müzakere ve pazarlık gücü önemlidir. Bu açıdan bakıldığında askeri müdahale kararına ilişkin ilk değerlendirmeler Bülent Ecevit ve çevresindeki 4-5 kişi tarafından ve Erbakan görüşmelerin dışında tutularak gerçekleştirilmiştir.⁴⁵ Oysa Erbakan o dönemde Kıbrıs'a çıkma kararının kendisince verildiğini, Milli Güvenlik Kurulu ve Bakanlar Kurulu zabıtlarında kayıt tutulmasına rağmen kayıtların olduğunu savunmaktadır.⁴⁶ Ateşkes kararındaysa koalisyonu ikna edebilmesi lideri oldukça zorlamıştır. Harekâtın birinci evresinde ateşkes için Bakanlar Kurulu'nda bir oylama yapılmasına gerek olmamasına rağmen oylama gerçekleştirilmiş bu sonuçtan da memnun olmayan MSP lideri Erbakan ve Ecevit Genelkurmay Başkanı Orgeneral Semih Sancar'dan aldıkları brifingle uzlaşabilmişlerdir.⁴⁷

Kıbrıs'a müdahale kararında Başbakan Ecevit toplumların özgürlüğüne inancıyla yine siyasi evrende uyum için çatışmayı tercih etmektedir. Lider siyasi evreni çatışma olarak algılayan ani/riskli kararlar yerine müdahale kararındaki risklerin maliyetini en aza indirgeyecek şekilde hareket etmiştir. Lider, görüşmenin gereksizliğine inanan koalisyon ortağının aksine garantör ülke İngiltere'yle işbirliğine açık bir tutum sergilemiştir. Müdahalenin her aşamasında askere güven

⁴⁴ Kararda Başbakan Bülent Ecevit'in baskın rolünü Haluk Ülman şöyle ifade eder: *"Neden verildi o karar? İşte bu çok önemli. Sayın Bülent Ecevit ile yakın çalışanlar bilir: Sayın Bülent Ecevit'in tabiatı kendisine böyle "challenge"i hiç kaldırmaz. Yani Kıbrıs'ta batacağını bilse, gider o harekâtı yapar. Sayın Bülent Ecevit böyle bir adamdı."* A. Haluk Ülman, "1974 Müdahalesi ve Cenevre Konferansı", Prof. Dr. Ahmet Şükrü Esmer'i Anma Günü Çerçevesinde 'Kıbrıs Sorunu' Paneli, Ankara Üniversitesi Avrupa Toplulukları Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, Ankara, 2009, s.30. <https://dspace.ankara.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12575/41794/KIBRIS%20SORUNU%20PANEL.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (30.05.2020)

⁴⁵ Ülman kararın alınış öyküsünü şöyle aktarır: *"Çıkarma kararı Sayın Necmettin Erbakan'ın dışında verildi, haberi bile yoktu. Sayın Necmettin Erbakan bu kararı duyunca hemen içeri gitti, namaz kılmaya başladı. Ciddi söylüyorum. Bu lâtiife değil yani. 'Bismillâhırahmanırahim' dedi. 'Cihat ilan edilmiştir' dedi. 'Ben gideyim iki rekât namaz kılayım' dedi. Kamuoyunda yanlış intiba yaratmaya çalışıyor Milli Selamet Partisi (MSP), 'Kıbrıs Barış Harekâtı'nı Sayın Necmettin Erbakan hazırladı' diye",* Ülman, "1974 Müdahalesi..."

⁴⁶ Kayhan Sağlamer, *Kıbrıs Harekâtı, Bir Başbakanın Doğuşu*, 3.Cilt, Belge Yayınları, İstanbul 1987, s.40.

⁴⁷ Aksu, "Türk Dış Politikası Krizlerinde Hükümetler...", s.85.

duygusuyla hareket etmiş her aşamada askeri yetkililerle görüş alışverişinde olmuştur. Kriz sırasında gerek muhalefet, hükümet, koalisyon ortakları ve asker-sivil işbirliğiyle alınan kararlar Türkiye'nin meşru hak ve çıkarlarına yönelik tehdidin önlenmesinde ortak bir siyasa oluşturmayı kolaylaştırmıştır. Kıbrıs'ın Türkiye siyasi tarihinde ulusal bir dava olduğu göz önünde bulundurulması gereken önemli bir detaydır. 1964 Kıbrıs krizinin yaratmış olduğu kimi çevrelerce 'yenilgi' olarak nitelendirilen koşullar sonrasında, Amerika'nın yardım kapsamında Türkiye'ye ihtiyaç duyduğu çıkarma gemilerini vermemesi, Türkiye'ye deniz üstü silahlar yerine mayın arama, elbise gibi eşyanın verilmesi Türkiye'nin kendi ihtiyaçlarını kendisi karşılama ihtiyacını ortaya çıkarmıştır.⁴⁸Bu kapsamda Cumhuriyet gazetesinin önceliğinde Türkiye'nin askeri donanım ihtiyaçlarının karşılanması için "Millet Yapar" kampanyası başlatılmış ve dönemin idarelerince bu girişim "millî dava" olarak desteklenmiştir.⁴⁹ Böyle bir durumda ulusal davanın her hâlükârda gerçekleştirilmesi gerekliliği düşünüldüğünde Bülent Ecevit'in görev ve sorumluluk bilinciyle kuvvet kullanma yöntemine başvurduğu söylenebilir.

1974 krizinde müdahale sonrasında 1964 ve 1967 krizlerinde liderlerin sınırlı kuvvet kullanımına dayanan stratejileri pasiflikle nitelendirilmektedir. Oysa hem İnönü'ye hem de Demirel'e göre her iki liderin siyasi görüşleri farklı olsa dahi savaş dışı bir seçeneğin varken onun kullanılmaması kabul edilemezdir. Başbakan Ecevit de taraflar arasında sıcak çatışmaya yol açan krizi tırmandırmasının ardında kuvvete başvurmaktan başka bir seçenek görmemiştir. Kuvvete başvurma kararını ise detaylı bir araştırma inceleme sürecinden sonra vermektedir. Kriz sırasında karar alıcı Ecevit koalisyon içi pazarlıkta zorlansa da MSP lideri Erbakan'ın aksine Türk vatandaşlarının yaşamsal hak ve özgürlüklerini koruyabilecek sınırlara sahip olmak lider için yeterli olmuştur. Bu bağlamda 1970'lerde iktidarların sık değiştiği, koalisyonlardan oluşan siyasi istikrarsız yapı içerisinde siyasi evreni müzakere olarak algılayan karar birimlerinin hükümet başarısından çok Türkiye'nin hak ve menfaatlerini korurken olası sıcak çatışmanın

⁴⁸ Yılmaz Çetiner, "Atina Ankara'ya Tercih Edildi", *Cumhuriyet*, 29 Nisan 1965, ss.1 ve 7.

⁴⁹ D. Keçecioğlu, "Bu Bir Milli Davadır", *Cumhuriyet*, 2 Mayıs 1965,1 Ayrıca Kampanya için bkz., "Cumhuriyet'in Büyük Teşebbüsü", *Cumhuriyet*, 2 Mayıs 1965,s.1

risklerini detaylıca değerlendirdikleri söylenebilir.⁵⁰ Bu anlamda dönemin karar birimleri Ecevit ve Demirel’in siyasi görüş olarak birbirinden ayrılışları dahi ülke çıkarları mevzu olduğunda ‘devlette devamlılık’ ilkesine sadık kalmakta ve bu çıkarların korunması için aktif eylemlerde bulunmaktadırlar.

1980’lerde ise Limni’nin NATO ittifakı çerçevesinde Yunanistan tarafından silahlandırılmak istenmesi Türkiye karar alıcılarının kırmızı çizgisini oluşturmuştur. Karar yetki ve sorumluluğunu elinde bulunduran Başbakan Özal’ın kriz sürecinde müzakereye açık yaklaşımı krizin tırmandırılmamasında etkilidir. Örneğin Yunanlı bir gazetecinin: *“iki ülke politikacıları arasında hala bir diyalog kurulamadı”* sözüne *Başbakan Özal: “Ama savaş da çıkmadı”*⁵¹ şeklinde cevap vermiştir. Bu anlamda Başbakan Özal’ın askeri liderler ile yetki çatışmasına girmeyen uyumlu davranışının koalisyon karar yapısına uygun olarak şekillendiği söylenebilir. 1987 Ege krizinde ise lider kalp ameliyatı için ABD’ye gitmiş ve dönerken uğradığı Londra’dan kriz yönetim sürecine katılmıştır. İki ülke savaşın eşğine geldiği anda lider krize müdahil olarak İngiliz televizyonlarından gerçekleştirdiği canlı yayında krizi çözecek açıklamayı yapmıştır.⁵²

Hem 1984 Limni hem de 1987 Ege Kıta Sahaneliği krizinde liderin temel değer ve önceliği Türkiye’nin egemenlik alanını ilgilendiren meselelerde tavizsiz bir tutum benimsenmesi olurken karşı taraf ile çatışmayı nihai seçenek olarak görmesi olmaktadır. Özal gibi ekonomik bir vizyona sahip liderin dış politikada maliyetten ve riskten kaçınan özelliğe sahip olduğu söylenebilir. Siyasi evreni uyum olarak algılayan liderin amacı bir riske girerek var olanı kaybetmek yerine elinde olanı korumaktan geçmektedir. Limni’nin NATO savunma planlarına alınmaması adanın statüsünün yasal bir metin tarafından onaylanmaması o an için liderin temel değer ve önceliğini oluşturmuştur. Çünkü Yunanistan’ın adaları silahlandırma girişimlerine karşı Türkiye’nin seçenekleri oldukça sınırlıdır. 1987 krizinde de lider risk alma sorumluluğunu karşı tarafa yüklemektedir. Bu anlamda liderin

⁵⁰ Başbakan Özal dönemi için bkz. Ufuk Güldemir, *Texas-Malatya*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1992.

⁵¹ “Yunanistan’la Diyalog Kurmak İstiyoruz”, *Milliyet*, 7 Aralık 1984, s.5.

⁵² Aksu, “Türk Dış Politikası Krizlerinde Hükümetler...”, s.82.

Türkiye'nin egemenlik ve çıkarlarını koruma sorumluluğunu görev bilincini taşıyan ülkenin uzun vadeli çıkarlarını önemseyen bir özelliğe sahip olduğu söylenebilir. Liderin algısında Yunanistan gibi komşu bir ülke ile çatışma halinde olmanın kazancı yoktur. Bu bağlamda 1988 Davos Zirvesi sırasında Yunanistan'da Batı Trakya azınlığının düzenlediği protestolar sırasında Türkiye'den üst düzey bir tepkinin gelmediği de görülmektedir. 1990 yılında tarafların birbirlerinin diplomatik temsilcilerini sınır dışı etme kararları ile tırmanan Batı Trakya krizinde siyasi karar birimi olarak Dışişleri Bakanı Mesut Yılmaz dışişlerinin görev ve yetki alanı itibarıyla aktif bir rol oynamayı tercih etmiştir. Cumhurbaşkanı Özal ise cumhurbaşkanlığının getirmiş olduğu hukuki sorumluluğun aksine dış politika konularına müdahale eden bir yaklaşıma sahip olmuşsa da Batı Trakya krizi özelinde liderin çekimser bir yaklaşıma sahip olduğu gözlemlenmektedir. Uzun zamanlı çatışma içerisinde kısa zamanlı olarak beliren diplomatik kriz süresince dışişleri bakanı Mesut Yılmaz'ın nihai karar birimi Başbakan Yıldırım Akbulut'un *"...Bulgaristan'da olduğu gibi gelip çorbamızı paylaşmalarını isteriz"*⁵³ görüşünün aksine Mesut Yılmaz'ın liderliğindeki Dışişleri Bakanlığının önceliği krizin Yunanistan'ın sınırları dahilinde çözülmesi olmuştur. Bu anlamda liderin önceliğinin uzun vadede Batı Trakya Türklerinin hak ve çıkarlarının korunması olduğu söylenebilir.

Yunanistan'da ise siyasi evreni müzakere olarak algılayan liderler olarak Konstantinos Karamanlis ve Kostas Simitis gözlemlenebilmektedir. Örneğin, 1955 6-7 Eylül Olayları krizinin tırmandırılmadan ancak uluslararasılaştırılarak çözümü geleneksel Karamanlis siyasetinin bir yansımasıdır. İkili ilişkiler tamamen koparılmadan ama Yunanistan'ın uluslararası itibarını da gözeterek izlenen dış politika Karamanlis'in siyasi evrenle uyumlu çatışma araçları yerine diplomasiyi önceleyen karakterini yansıtmıştır. Yunanistan'da iç savaştan sonra ilk kez siyasi ve ekonomik istikrarı sağlayan Başbakan Papagos'un ölümünden sonra Karamanlis güçlü liderlik özelliğine sahip başka bir figür olarak betimlenebilir. Özellikle 1955 Kıbrıs krizi sonrası Kıbrıs'taki şiddet olaylarının Yunanistan'ın istikrarını bozucu niteliğe bürünmesi, Makarios'un Yunanistan'ın dış siyasasını belirleyici bir rol

⁵³ "Akbulut'dan Gümölcineliler Türklere Gelin Çorbamızı Paylaşınız", *Cumhuriyet*, 09 Şubat 1990, s.11.

alması, liderin önceliklerini zedeleyebilmektedir. 1960 Londra ve Zürih anlaşmalarına varan süreçte Karamanlis'in Yunanistan'ı şiddet üreten ülkeden modern ve barış üreten bir ülkeye dönüştürme arzusu nihai önceliğidir. Lider, gerek İkinci Dünya Savaşı'nda gerekse Yunanistan'daki iç savaşta şiddeti yaşayan bir kişiliktir. Karamanlis'in barışçıl karakterini anlatan 1974 Kıbrıs ve bu krizle birlikte tetiklenen 1974-1976 Ege Kıta Sahaneliği ve 1974-1980 NOTAM-FIR krizleri üzerinden de okumak mümkündür. 1974 yılında cunta yönetimi dağıldığında Karamanlis ülkeyi darbe yönetiminden kurtaran lider olarak görülmüş, bu saygınlık ve destekle 'baskın lider' olarak krizleri yönetmiştir. 1974 krizinde Türkiye'nin adaya harekâtının ikinci evresinden sonra NATO'dan ayrılarak tepkisini ortaya koysa da çok geçmeden bu davranışın bir hata olduğu sonucuna ulaşılmış ve tekrar kısa zamanda örgüte geri dönüş girişimlerine başlanmıştır. O zamanın koşullarında Karamanlis'in karşı karşıya kaldığı sınırlı seçeneklerden biri olarak ortaya çıkan bu karar aslında liderin çatışmadan sakınan ama kamuoyunun ABD'ye ve NATO'ya Türkiye'yi engellemediği gerekçesiyle antipatisini okuyan bir lider yaklaşımını ortaya koymaktadır. Zaten Yunanistan'da albaylar cuntasının ABD tarafından desteklendiği algısı yaygındır. Liderin önceliği de ülkenin bir an evvel demokrasiyi özümsemesi olmuştur. 1976 yılındaki Ege kıta sahanlığı krizinde yine doğrudan Uluslararası Adalet Divanı'na (UAD) başvurma kararı Karamanlis'in Türkiye'den algıladığı tehdit karşısında meseleleri uluslararasılaştırma stratejisinin bir parçasını oluşturmaktadır. Diğer yandan Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) Yunanistan'ın bu amacının gerçekleştirilmesi için oldukça önemli olmuştur. Yunanistan'ın Türkiye'den algıladığı tehdit karşısında Yunanistan'ın ittifaklar aracılığıyla korunma amacı liderin temel önceliğini oluşturmuştur. Bu nedenle de AET'e üyelik hedefi liderin temel değer ve öncelikleri arasındadır. Birand'ın Karamanlis'in bakış açısını gösteren ifadeleri dikkate değerdir:⁵⁴

“Karamanlis'in Yunanistan'a en büyük katkısı, 1970'lerde ülkesini Avrupa Birliği'ne taşımasıdır. O dönemleri çok iyi anımsarım. Yunan kamuoyu ayağa kalkmış, muhalefet 'vatanın satıldığı' teziyle ortaya

⁵⁴ Mehmet Ali Birand, "Bizim Karamanlis ve Simitis'imiz Yok", <https://www.milliyet.com.tr/yazarlar/mehmet-ali-birand/bizim-karamanlis-ve-simitis-imiz-yok-5222432> (04.06.2020).

atılmıştı. Karamanlis Elen halkına ihanet etmekle suçlanıyordu. O ise hiç oralı olmadı. Müzakereler başladı ve Karamanlis'in Yunan bürokrasisine verdiği direktif 'Zorluk çıkartmayın. Ayrıntılarla zaman harcamayın Yunanistan'ı bir an önce Avrupa üyesi yapın idi.' Karamanlis vizyon sahibiydi. Önünü görmüştü. Yunanistan'ın güçlü Türkiye kompleksinden kurtulmasının tek yolu Avrupa'ya katılması ve Avrupa şemsiyesinden yararlanmasıydı"

1980 yılında Türkiye'nin NOTAM'ı kaldırması ile Yunanistan'ın da bu karara olumlu tepki vererek Yunanistan'ın çıkarlarına hizmet etmeyen NOTAM'ı kaldırması Karamanlis'in işbirliğine açık yaklaşımını gösterir niteliktedir. NOTAM krizi ile de tarafların hava sahalarında gerçekleştirdikleri it dalaşları olarak nitelendirilen karşılıklı güç gösterileri de her zaman için sıcak bir riskini içinde barındırmış bu nedenle de Demirel'in inisiyatifi ile kaldırılan önlemler Karamanlis takip etmiştir. Tüm bu krizler sırasında liderin temel değer ve önceliği Yunanistan'ın ulusal çıkarlarından taviz verilmeksizin siyasi/askeri tepkinin verilmesidir. Yunanistan'ın demokratik değerlerinin korunması liderin temel değer ve önceliğidir. Çünkü, Kıbrıs Krizi sonrasında ordu da hala yönetimi ele geçirme arzusunu içerisinde barındıran bir kesim mevcuttur. Ordu ile hesaplaşma süreci başlamışken kısa vadede sıcak bir çatışmadan sakınılması liderin öncelikli tercihidir. Kaldı ki Karamanlis Batı değerleri ile uyumlu bir kişiliktir. Bu değerleri zedeleyebilecek bir girişim Yunanistan'ın ekonomik kaybını arttırmasının yanı sıra AET üyeliğini de riske sokabilecektir. Nitekim o dönemde Montreux görüşmesini gerçekleştirmesinin arkasında dahi Topluluğun 'önce Türkiye ile sorunlarını çözmelisin' görüşü olmuştur.⁵⁵ Kaldı ki gerçekleştirilen görüşmelerde ciddi bir ilerlemenin sağlandığı, Ecevit ve Karamanlis arasında uyuşmazlıkların çözümüne yönelik bir sinerjinin oluştuğu söylenebilir.⁵⁶

1990'lı yıllarda siyasi tercihlerini barışçıl yöntemler üzerinden

⁵⁵ Mehmet Ali Birand, *Diyet*, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1985, s.346.

⁵⁶ Bu konuda Montrö görüşmelerine katılan dönemin Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Şükrü Elekdağ'ın açıklamaları için bkz, Uğur Dündar, "Yunan politikacılar Atatürk'ün Büyük Zaferi ile Kıbrıs Barış Harekâtı'nın ezikliğini yaşıyorlar!", *Sözcü*, 16 Eylül 2020, <https://www.sozcu.com.tr/2020/yazarlar/ugur-dundar/yunan-politikacilar-ataturkun-buyuk-zaferi-ile-kibris-baris-harekatinin-ezikliğini-yaşıyorlar-6039787/>

kurgulayan liderler taraflar arasında sıcak çatışma riskinin azaltılmasında önemli rol oynamışlardır. Bu bağlamda karar birimi Simitis'in Yunanistan'ın modern bir devlet olmasına verdiği öncelikleri 1996 Kardak, S-300 ve Suriye-Öcalan krizleri üzerinden okunmaktadır. Her ne kadar lider Türkiye karşıtı algıya sahip olsa da liderin önceliği çerçevesinde çatışmadan sakınan tutumu muhalefeti de bastırmasında etkili olmaktadır. Simitis, Kardak'ta geri çekilmesi ile muhalefet tarafından eleştirilse de kriz sonrasında '*Kardak bunalımı bugün de olsa aynısını yaparım*' açıklaması liderin temkinli davranışını ortaya koymaktadır.⁵⁷

Başbakan Simitis yönetmiş olduğu her üç krizde krizler, tırmanma eşiğine geldiği anda Türkiye ile sıcak bir çatışmaya girişmekten sakınmaktadır. Bu noktada liderin temel değer ve önceliklerini algılamak kısa vadeli fırsatlar/çıkarlar yerine uzun vadeli ve maliyetli olmayan bir siyaset izlemekten yana tercihini yaptığını söylemek mümkündür. Bu anlamda Simitis'in Yunanistan'ın geleceğini uzun vadeli olarak değerlendiren çıkar hesaplamaları oldukça dikkate değerdir. S-300 Füze Krizi özelinde füzelerin Güney Kıbrıs'a yerleştirilmemesi kararı ile kısa vadede prestij ve saygınlık kazanmak yerine Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin AB üyeliğini tehdit etmeyecek uzun vadeli temel değer ve önceliği sonucu vardığı risk değerlendirmesi sonrasında AB üyesi bir GKRY ile Türkiye'yi Kıbrıs meselesinin Avrupalılaştırması ile de zorlayabilecektir. Aynı şekilde Suriye-Öcalan krizinde Avrupa normlarına aykırı ama Yunan ulusal çıkarlarına uygun bir davranış ile terör örgütüne olan destek sonrasında Türkiye ile 'normalleşme' girişimlerinin kabul edilebilir oluşu Yunanistan'ın kısa zamanda uluslararası prestijine verilen zararın tedavi edilmesinde önemli bir süreç olacaktır. Yine Simitis'in AB üyeliğini araçsallaştırma davranışı Ege sorunlarının da Avrupalılaşması anlamına gelecektir.

Sonuç

Dış politika kararlarında etkili olan unsurlar arasında; tarihsel koşullar, o günkü uluslararası ortam, iç siyaset ortamı, koalisyon ve muhalefet durumu, ekonomik koşullar ve seçim tarihleri ve liderlerin bilgisi, tecrübesi, uluslararası aktörlerle, koalisyon ortaklarıyla ve

⁵⁷ Özgen Acar, "Simitis Altın Fırsatı Yakaladı", *Cumhuriyet*, 25 Eylül 1996, s.10.

muhalefetle ilişkileri ve siyasi evren algıları (çatışma veya uyum/müzakere) sayılabilir. Bu sayılanların hiçbirinin dış politika kararlarında tek başına etkili olmadığı ve her lider için farklı ölçülerde ve farklı kombinasyonlar sonucunda etkili olduğu aşikardır.

Bu çalışmanın amacı ise, Türkiye ve Yunanistan arasındaki krizlerin değerlendirilmesi neticesinde liderlerin siyasal evren algılarının kriz yönetiminde alınan kararlar üzerindeki etkisinin teşhis edilmesidir. Bu bağlamda, iki ülke arasındaki krizler çatışmacı ve müzakereci lider profilleri kullanılarak incelenmiştir. Çalışmanın sonucunda siyasi evreni mücadele ve çatışma olarak gören liderlerin temel değer ve önceliklerini kısa vadeli olarak değerlendirebildikleri böylelikle gerek kendi ülkesel çıkarları aleyhine gerekse de siyasi rakibine karşı izlediği çatışmacı siyasa ile ikili ilişkileri zorlayan kararlar alabildikleri görülmüştür. Böylelikle aslında pro-aktif davranan çatışmacı liderler karşısında siyasi evreni müzakere olarak gören liderlerin re-aktif değil, aktif davrandığı savunulmaktadır. 1994'te yine çatışmacı çizgisine dönen Andreas Papandreou'nun karşısında Çiller'in ani ve riskli tepkilerini, söylemlerini dengeleyen lider olarak Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel vardır. Demirel Yunanistan'ın 12 mil kararına çatışma yerine parlamento kararı ile tepki vererek olası bir çatışma yerine hak ve menfaatlerini meşrulaştırıcı yönetime başvurmuştur. Nitekim liderin aynı temkinli ve devlet siyasasını sahiplenici davranışlarını 1996 Kardak, S-300 ve Suriye Öcalan krizleri özelinde de okumak mümkündür. 1990'lı yıllar Türkiye açısından gerek ülke içindeki terör eylemleri ve irticai faaliyetler ile gerekse de Soğuk Savaş'ın ardından yeni sisteme uyum kolay bir yıl olmamıştır. Bu nedenle dönemin koşulları içerisinde Türkiye'nin izlediği siyasa'yı 'pasiflik' olarak değerlendirmek mümkün olmayacaktır. Kaldı ki, bu krizler sırasında karar biriminin Türkiye'nin hak ve menfaatlerini şiddete tırmandırmadan koruduğu, istemlerini de kabul ettirdiği görülmektedir.

Tarihsel süreç açısından Türk Dış Politika anlayışının (belki son dönemler hariç) stratejik düzeyi referans alan, akılcı, çok yönlü, soğukkanlı, tutarlı, istikrarlı, pragmatik ve etkin olduğunu söylemek mümkündür. Yunan dış politika anlayışının ise bazen taktiksel düzeye takılı kalan, uluslararası sisteme ve güçlere yaslanan, pragmatik, istikrarsız, bazen fevri hamleler sonucunda kazanımlarından olabilen,

sonuç alma konusunda ise kimi zaman başarısız bir çizgisi olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Çatışmacı karar birimleri George Papandreou ve cuntanın saldırgan olarak nitelendirilen davranışları bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Karamanlis'in siyasi evreni müzakere olarak algılayan karakterine rağmen NATO'dan çıkma kararının liderin pragmatikliğinin bir yansıması olarak okunabilir.

Çalışma boyunca yapılan incelemelerin ortaya çıkardığı temel sonuç olarak, -çalışmanın başında da ifade edildiği üzere- dış politika krizlerinde alınan kararlar üzerinde liderlerin siyasal evren algılarının temel belirleyici olmadığı ya da belirleyiciliğinin sınırlılığıdır. Örneğin, Menderes çatışmacı olmasına rağmen Ecevit'in müzakereci ama Kıbrıs Barış Harekatı'nı gerçekleştiren lider olması bu durumu örnekler niteliktedir. Süleyman Demirel'in siyasi evren ile uyumlu yapısına rağmen ambargo kararına tepki olarak Amerikan üs ve tesislerinin TSK'ya devri bu duruma başka bir örnektir. Bu durumda başlangıçta da ifade edildiği gibi liderlerin siyasal evren algıları ve tarihsel koşullar, o günkü uluslararası ortam, iç siyaset ortamı, koalisyon ve muhalefet durumu, ekonomik koşullar ve seçim tarihleri ve liderlerin bilgisi, tecrübesi, uluslararası aktörlerle, koalisyon ortaklarıyla ve muhalefetle ilişkileri temel belirleyici değil ise, temel belirleyici ne olabilir? Bu noktada dış politikanın her alanında etkili fenomenlerden biri olan ulusal çıkar/menfaatleri kriz anında alınan kararlar konusunda da temel belirleyici olarak teşhis etmek yanlış olmayacaktır. Örneğin, 1955 krizinde Adnan Menderes'in kararlarını verirken dar bir kadrodan yararlanması, bilgi arayışında olmaması, ani karar verme özelliği nedeni ile riskli kararlar alabildiği söylenebilir. Liderlerin karşısındaki siyasi rakibi davranışlarını kontrol etmeye/değiştirmeye yönelik yaklaşımları ihtiyatlı davranmaktan ziyade liderleri maceracı yaklaşıma sevk edebilmektedir. Oysa siyasi tarihte lider Londra ve Zürih anlaşmalarını imzalayan tarihsel kişilik olarak yerini almaktadır. Karamanlis ise 1976 Ege krizinde lider kuvvet kullanma tehdidinden yararlanırken UAD ve Birleşmiş Milletler (BM) başvuruları ile eylemlerini meşrulaştırma çabası içerisinde olmaktadır. Siyasi evreni müzakere olarak algılayan liderin müzakere seçeneğini kabul etmesi ancak BM Güvenlik Konseyi'nin tavsiyesi üzerine mümkün olabilmektedir. Öncesinde Yunanistan Türkiye'ye göndermiş olduğu notalar aracılığı ile tezlerini kabul etme arayışında olmaktadır. Bu anlamda lider ister çatışmacı, ister

müzakereci olsun her hal ve şart altında ulusal çıkarları gözetmek ve stratejik düzeyde pusula olarak kullanmak durumundadır.

Bu durumda yukarıda etkisinin sınırlılığında bahsedilen liderlerin siyasi evren algısı hangi aşamada ve nasıl etkili olmaktadır? Liderlerin siyasi evren algısının etkisinin sınırlarını stratejik düzeyden taktiksel düzeye çekmek, ulaşılmaması gereken hedefler açısından -aynı metafor ile devam edecek olursak- bir rota mahiyetinde olduğunu söylemek ve krizin sonucu üzerinde değil kriz sürecinde taktik hamleler üzerinde etkili olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Örneğin Andreas Papandreu tarafından Yunanistan'ın batıya olan bağımlılığı eleştirilse de Batı Yunanistan'ın siyasasında Türkiye'ye karşı kullanacağı önemli bir uluslararasılaştırma aracı olmuştur. Nitekim Papandreu çatışmacı söylem ve davranışları ile uluslararası örgütleri kendi siyasasını meşrulaştırma aracı olarak kullanmıştır. Bu anlamda NATO'nun güney kanadının işlerliğini kaybetmesi liderin izlemiş olduğu 'aktif' ama saldırgan olarak değerlendirilebilecek politikanın bir parçasıdır. Papandreu'nun Karamanlis iktidarı döneminde kurulan Bern'in oluşturduğu statüyü ihlal girişimleri ile 1987 yılında tarafların yeniden savaşın eşiğine gelmeleri Yunanistan'da yaklaşan seçimlerle beraber liderin kamuoyunun duygularını 'milli dava' ya yöneltmesinin bir nedeni olarak okunabilir. Belirtmek gerekir ki lider iktidarının son dönemlerinde yaşanan skandalların da etkisiyle artık 1980'lerin başındaki gibi toplumu etkileyebilme gücüne sahip değildir. Diğer yandan lider 1988 'Davos Ruhü' olarak nitelendiren ikili ilişkilerin iyileştirilmesinden yana yaklaşımına karşılık yeniden 'Türk tehdidi' söylemine geri dönmüştür.

Bunlara ek olarak liderlerin çatışmacı veya müzakereci davranışları üzerinde uluslararası sistemdeki diğer aktörler ve karşısındaki muhatabına ilişkin algısı da önem arz etmektedir. Örneğin uluslararası sistemdeki diğer aktörlerden ulusal menfaatleri için destek alamayacağını öngören bir liderin veya müzakere yönteminin karşısındaki muhatabı üzerinde bir etkisi olmayacağını düşünen bir lider için müzakere yöntemi sadece vakit kaybı haline gelmektedir. Örneğin, Erdoğan'ın siyasi tecrübelerinden özellikle AB'ye olan güvensizlik göz önünde bulundurulacak olursa Miçotakis'in görüşmeden sakınan AB'yi üçüncü aktör yerine taraf haline çabası vakit kaybı olarak değerlendirilebilirken bu eylem(sizlik) Türkiye'nin çatışmacı söylem ve

eylemlerini arttırabilecektir. Bu anlamda Türkiye'nin geleneksel görüşü olan meselelere ikili görüşmeler aracılığı ile çözüm bulunması daha da önem kazanmaktadır. Sonuç olarak her iki aktörün kuvvet kullanma tehditleri ise bölgesel güvenliği tehlike altına sokarken karar birimlerinin değişen pragmatik davranışları ve karşılıklı meydan okumaları ise tarafların kendi içindeki ekonomik ve siyasi kaygıların etkisiyle krize “milli dava” boyutu kazandırmaya çalıştıkları izlemine yol açabilmektedir. Bu durumda da yapılacak hamleler aslında liderin siyasal evren algısından ziyade o günkü uluslararası koşullar ve muhatabı ile ilişkili hale gelmektedir.

Ayrıca ülke içi süreçlerin de etkisiyle örneğin; seçim söz konusu ise seçim için kullanmak, iç politikadaki rakiplere karşı kullanmak, azalan kamuoyu desteğini tahkim etmek ve başta ekonomik sorunlar olmak üzere başka gündemleri gölgelemek gibi amaçlarla da dış politika krizlerinde taktiksel hamleler ile çatışmacı profiller sergilendiği de görülmektedir. Simitis'in karar birimi olduğu krizlerde bu durumu görmek mümkündür. Liderin sıcak bir çatışmanın eşiğine varıldığı anda göstermiş olduğu geri çekilme davranışı ile muhalefet tarafından pasiflikle suçlanmaktadır. Oysa sıcak bir çatışma Yunanistan'ın menfaatine değil aleyhine olacaktır. Kaldı ki lider ilgili her bir krizde siyasi sorumluların istifasını sağlayarak kamuoyu tepkisine karşı hassasiyetini göstermiştir.

Sonuç olarak, liderlerin siyasal evren algıları dış politika kararları üzerinde -başka birçok etkenle birlikte- taktiksel düzeyde etkili olmakta ve krizlere ilişkin çatışma veya uzlaşma sonuçları konusunda temel belirleyici ise ulusal çıkarlar olmaktadır.

Kaynakça

- Acar, Özgen “Simitis Altın Fırsatı Yakaladı”, *Cumhuriyet*, 25 Eylül 1996, s.10.
- Aksu, Fuat. “Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Sorunu ve Türkiye - AB İlişkileri”, Sertaç Hami Başeren (Y. Haz.), *Doğu Akdeniz'de Hukuk ve Siyaset*, A.Ü. SBF Yay., Ankara, 2013, ss.159-196.
- _____. “Uyuşmazlık-Kriz Sarmalından Algı Değişimine Türkiye-Yunanistan İlişkileri”, Mustafa Kaymakçı ve Cihan Özgün (Ed.), *Rodos ve İstanköy Türklüğü*, RIOTKDD Yay., İzmir, 2014, s. 55-90.

_____. "Türk Dış Politikası Krizlerinde Hükümetler, Cumhurbaşkanları ve Başbakanlar", *Uluslararası İlişkiler / International Relations*, 15, no. 59, 2018, ss. 65-87.

Balcı, Ergun. "Çiller Türkiye İçin Tehlikedir", *Cumhuriyet*, 13 Ocak 1997, s.9.

Batur, Nur. *Yürekten Gülerekten Yürüdüm*, Doğan Kitap, İstanbul, 2004.

Birand, Mehmet Ali. "Bizim Karamanlis ve Simitis'imiz Yok", <https://www.milliyet.com.tr/yazarlar/mehmet-ali-birand/bizim-karamanlis-ve-simitis-imiz-yok-5222432> (04.06.2020).

Birand, Mehmet Ali. *Diyet*, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1985.

Bölükbaşı, Süha. *Barışçıl Çözumsuzlük*, İmge Kitabevi, Ankara, 2001.

Brecher, Michael. *Crisis in World Politics: Theory and Reality*, Pergamon Press, Oxford, 1993.

Çetiner, Yılmaz. "Atina Ankara'ya Tercih Edildi", *Cumhuriyet*, 29 Nisan 1965, ss.1 ve 7.

Davutoğlu, Ahmet. *Stratejik Derinlik*, Küre Yayınları, İstanbul, 2001.

Doğan, Yalçın. "Demirel: Başkomutan Benim!", *Milliyet*, 7 Şubat 1996, s.13.

Dündar, Uğur. "Yunan politikacılar Atatürk'ün Büyük Zaferi ile Kıbrıs Barış Harekâtı'nın ezikliğini yaşıyorlar!", *Sözcü*, 16 Eylül 2020, <https://www.sozcu.com.tr/2020/yazarlar/ugur-dundar/yunan-politikacilar-ataturkun-buyuk-zaferi-ile-kibris-baris-harekatinin-ezikliğini-yaşıyorlar-6039787/>

Eralp, Yalım. *Perdeyi Aralarken*, Doğan Kitapevi, İstanbul, 2017.

George, Alexander L. *The "Operational Code": A Neglected Approach to the Study of Political Leaders and Decision-Making*, Santa Monica, Calif.: RAND Corporation, RM-5427-PR, 1967. As of May 12, 2020: https://www.rand.org/pubs/research_memoranda/RM5427.html (13.05.2020)

Güldemir, Ufuk. *Texas-Malatya*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1992.

Gürün, Kamuran. *Bükreş-Paris-Atina Büyükelçilik Anıları*, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1994.

Hermann, Charles. "International Crisis as a Situational Variable", in James N. Rosenau (ed.) *International Politics and Foreign Policy*, Free Press, New York, 1969. ss. 409-421.

Hermann, Margaret G. and Charles F. Hermann, "Who Makes Foreign Policy Decisions and How: An Empirical Inquiry", *International Studies Quarterly*, Vol. 33, No. 4, Dec., 1989. ss. 361-387.

Keçecioglu, D. "Bu Bir Milli Davadır", *Cumhuriyet*, 2 Mayıs 1965,1

Lake, David A. and Robert Powell, "International Relations: A Strategic-Choice Approach", in David A. Lake and Robert Powell (eds), *Strategic Choice and International Relations*, The Princeton University Press, Princeton: 1999. ss. 3-38.

Lord, Carnes. *The Modern Prince: What Leaders Need to Know Now*, Yale University Press, London, New Haven, 2003.

Öymen, Onur. *Zor Rota*, Remzi Kitapevi, İstanbul, 2017..

Sağlamer, Kayhan. *Kıbrıs Harekâtı, Bir Başbakanın Doğuşu*, 3.Cilt, Belge Yayınları, İstanbul 1987.

Şihmantepe, Aydın. “Kardak Krizi Sürecinin Kriz Yönetim Prensipleri Açısından İncelenmesi”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Cilt:9, Sayı:17, 2013, ss. 127-155.

_____. *Türk Dış Politikasında Bir Lider Süleyman Demirel: Dış Politika Kriz Davranışları Üzerine Bir Araştırma*, Cinius Yayınları, İstanbul, 2019.

Toker, Metin. *Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları (1944-1973): İnönü'nün Son Başbakanlığı*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1992.

Turgut, Hulusi. *Güniz Sokağı*, ABC Ajansı Yayınları, İstanbul, 1987..

Üçbaş, Ümran. “Neoklasik Realizm ve Türkiye de Dış Politikanın Süreçsel Analizi”, Yıldız Teknik Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2020.

Ülman, A. Haluk. “1974 Müdahalesi ve Cenevre Konferansı”, *Prof. Dr. Ahmet Şükrü Esmer'i Anma Günü Çerçevesinde 'Kıbrıs Sorunu' Paneli*, Ankara Üniversitesi Avrupa Toplulukları Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, Ankara, 2009.

<https://dspace.ankara.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12575/41794/KIBRIS%20SORUNU%20PANEL.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (30.05.2020)

“Akbulut'dan Gümölcineli Türklere Gelin Çorbamızı Paylaşırız”, *Cumhuriyet*, 09 Şubat 1990, s.11.

“Adalara Çıkarım”, *Milliyet*, 8 Haziran 1994, s.1.

“Cumhuriyet'in Büyük Teşebbüsü”, *Cumhuriyet*, 2 Mayıs 1965, s.1.

“Davutoğlu: Türkiye ve KKTC'ye Doğu Akdeniz Kapatılamaz”, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/davutoglu-turkiye-ve-kktcye-dogu-akdeniz-kapatilamaz>, (20.05.2020).

“Erdoğan: 'Doğu Akdeniz'de Prensibimiz 'Win Win' Esasına Dayalı, Kaynakları Paylaşmasını Biliriz””, <http://www.arti392.com/dunya/erdogan-dogu-akdeniz-de-prensibimiz-win-win-h25740.html>, (20.05.2020).

“Kıbrıs Sorununu Tarihe Gömelim”, <https://www.aa.com.tr/tr/arsiv/kibris-sorununu-tarihe-gomelim/268827>, (03.05.2020).

“Kopenhag'da Soluk Kesen Diplomasi”, <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/kopenhagda-suluk-kesen-diplomasi-38437799>, (15.12.2019).

“Mısır, Yunanistan, Rum Yönetimi Zirvesi”, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/misir-yunanistan-rum-yonetimi-zirvesi> (20.05.2020).

“Papandreou'nun İstifası İçin Kampanya Açıldı”, *Milliyet*, 12 Ağustos 1964, s.1.

“Yunanistan Başbakanı Samaras: Türkiye Rumları Taciz Etmekten Vazgeçmeli”, <http://www.diken.com.tr/yunanistan-basbakani-samaras-turkiye-ruumlari-taciz-etmekten-vazgecmeli/>, (03.05.2020).

“Yunanistan’la Diyalog Kurmak İstiyoruz”, *Milliyet*, 7 Aralık 1984, s.5.

“Yurtdışı Edilen Yunan Uyruklu Rumlar Atina’da Dün Bir Nümayiş Yaptılar”, *Cumhuriyet*, 12 Temmuz 1964, s.1 ve 7.

www.tdpkrizleri.org